

MURDARIJA

KIRISH.....	3-6
I BOB. XOLID HUSAYNIYNING HAYOTI VA UNING’’MING QUYOSH SHU’LASI’’ ASARI.....	7-24
1.1. Xolid Husayniyning hayoti va ijodiy faoliyati.....	7-17
1.2. Realiza – madaniyat xususiyatlarini ifoda etuvchi vosita.....	18-24
II BOB. XOLID HUSAYNIYNING’’MING QUYOSH SHU’LASI’’ ASARI DA AFG’ON MADANIYATI TASVIRI.....	25-44
2.1. Xolid Husayniyning ’’Ming quyosh shu’lasi’’ asarida afg’on madaniyatining ochilishi.....	24-33
2.2. Xolid Husayniyning ’’Ming quyosh shu’lasi’’ asarida realiyalar tasviri.....	34-44
XULOSA.....	45-49
FOYDALANGAN ADABIYOTLAR.....	50-51

KIRISH

Mavzuning dolzarbligi: Barchamizga ma'lumki, mamlakatimizda islohotlar davrida jamiyat ma'naviyati asosi sanaladigan adabiyotga e'tibor davlat siyosati darajasiga ko'tarilmoqda va kitobxonlikka alohida e'tibor berilmoqda. O'zbekiston Respublikasining Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning "Adabiyot, san'at va madaniyat yashasa, millat va xalq, butun insoniyat bezavol yashaydi" deb nomlangan nutqida "Yoshlarimizning mustaqil fikrlaydigan, yuksak intellektual va ma'naviy salohiyatga ega bo'lib, dunyo miqyosida o'z tengdoshlariga hech qaysi sohada bo'sh kelmaydigan insonlar bo'lib kamol topishi, baxtli bo'lishi uchun davlatimiz va jamiyatimizning bor kuch va imkoniyatlarini safarbar etamiz" deb takidlab o'tganlar. Bu gaplar bejizga takidlanmaganidek, yuksak intellektual, mustaqil fikrlaydigan, dunyo miqyosida o'z tengdoshlarizga hech qaysi sohada bo'sh kelmaydigan insonlar bo'lib kamol topishi uchun bor kuch va imkoniyatlarini safarbar etishliklarini takidlab o'tganlar va shunga munosib farzandlar bo'lib kamol topishga umid qiladilar.

"O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Mirziyoyev.Sh.M. tomonidan 2019-yil 3-aprel kuni "Yoshlar ta'lim-tarbiyasi uchun qo'shimcha sharoitlar yaratish, xotin-qizlar bandligini oshirishga qaratilgan kompleks chora-tadbirlar"ni o'z ichiga olgan 5 ta tashabbusni amaliyotga joriy etildi"¹. Yoshlar ma'naviyatini yuksaltirish, ular o'rtasida kitobxonlikni keng targ'ib qilish chora-tadbirlar dasturi loyihasi to'rtinchi tashabbus maqsadlarini amalga oshirishga qaratilgan. Ushbu tashabbus zahirida yoshlarni badiiy adabiyotga qiziqtirish, adabiyotni tahlil qila olish, tegishli xulosalar chiqarish, yoshlar tafakkurini kengaytirish maqsad qilib olingan.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning "Kitob mahsulotlarini chop etish va tarqatish tizimini rivojlantirish, kitob mutolaasi kitobxonlik madaniyatini oshirish, bo'yicha komissiya tuzish to'g'risidagi farmoyish"ida, mustaqillik yillarida mamlakatimizda ta'lim muassasalari uchun o'quv adabiyotlari yaratish va o'quvchilarga yetkazishning mustahkam tizimi yaratildi, bunda O'zbekistonda ta'lim berilayotgan yettita tilda darslik va o'quv

¹<https://www.gazeta.uz/oz/2019/04/03/5-tashabbus/>

qo‘llanmalari nashr etilmoqda. Axborot-resurs va axborot-kutubxona markazlarining moddiy-texnika bazasi yangilanib, zamonaviy elektron kutubxonalar tizimlari faoliyat ko‘rsatmoqda. Shu bilan birga, ushbu muhim soha rivoji bilan bog‘liq aholi, xususan, yoshlar o‘rtasida kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oshirishda bir qator muammolar mavjudligini qayd etish lozim. Kitob mahsulotlarini nashr etish va tarqatish tizimini rivojlantirish, kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oshirish hamda targ‘ib qilish bo‘yicha kompleks chora-tadbirlar, kitob mahsulotlarini chop etish va tarqatish, noshirlik va matbaa sohalarini yanada rivojlantirishga oid normativ-huquqiy bazani takomillashtirish, ijtimoiy ahamiyatga ega bo‘lgan kitoblarni, ayniqsa, bolalarga mo‘ljallangan adabiyotlarni chop etishni davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash, va kitob mahsulotlari bo‘yicha davlat buyurtmasining asosiy yo‘nalishlarini shakllantirish, adabiy-badiiy, o‘quv-uslubiy, ilmiy-nazariy, ilmiy-ommabop va ko‘rgazmali adabiyotlarni chop etish va tarqatish tizimini takomillashtirish, ixtisoslashtirilgan kitob do‘konlari faoliyatini rivojlantirish, bunday mahsulotlarni arzon narxlarda sotib olish mexanizmlarini yo‘lga qo‘yish bo‘yicha takliflar tayyorlanishi haqida qarorlar berildi.

Kitob mutolaasi va kitobxonlik madaniyatini oshirishga doir targ‘ibot ishlarini tizimli va samarali tashkil etish, bu borada kitobxonlar, kutubxonachi va targ‘ibotchilar o‘rtasida “Eng kitobxon maktab”, “Eng kitobxon mahalla”, “Eng kitobxon oila”, “Eng faol kutubxonachi” kabi ko‘rik-tanlovlarning saralash va respublika bosqichlarini yuqori saviyada o‘tkazishni yo‘lga qo‘yish kabi bir qator qarorlar ishlab chiqilib hozirgi kunda xalqimizda o‘z amaliy isbotini topib kelmoqda.

Mazkur davr adabiyotining o‘ziga xos vakillarida bo‘lgan Xolid Husayniy nafaqat adabiyotidagi, shuningdek, butun dunyodagi kitobxonlarning qalbidan chuqur joy egallagan mashhur yozuvchilaridan bo‘lib, Xolid Husayniy barcha davrlar va xalqlar adabiyotining yagona maqsadi bo‘lmish komil inson g‘oyasi hamda tabiat mavzusi, milliy madaniyat tasviri uning ijodiyotida eng yuqori

o'rinda turadi. Shuning uchun asarning o'rganilishi mavzuning dolzarbligini kasb etadi.

Bitiruv malakaviy ishining asosiy obyekti va predmeti. Xolid Husayniy tomonidan yozilgan "Ming quyosh shu'las" asarini ishimizning asosiy obyekti sifatida ko'rsatiladi. Bitiruv malakaviy ishimizning predmetini asardagi realiyaning tahlili hamda asarda ifodalangan milliy madaniyat tasviri hisoblanadi.

- **Izlanishning maqsad va vazifalari:** Ushbu bitiruv malakaviy ishining asosiy maqsadi: Xolid Husayniyning hayot yo'li, uning "Ming quyosh shu'las" asarida milliy madaniyat tasviri mavzusining o'rni hamda yozuvchining bu mavzuni yoritib berishda foydalangan realiyani aniqlash masalasini tahlil qilishga bag'ishlangan bo'lib, ushbu maqsadni amalga oshirishda quyidagi vazifalarni amalga oshirish mo'ljallanadi:
- Xolid Huseynining hayoti va ijodiy faoliyatiga doir manbalarni topish va tadqiq etish;
- Adabiyotda realiya va uning qo'llanilishini o'rganish;
- Yozuvchining "Ming quyosh shu'las" asarida afg'on madaniyatining aks ettirilishini analiz qilish;
- Yozuvchining "Ming quyosh shu'las" asarida realiyaning ishlatishini tahlil qilish.

Mavzuning o'rganilganlik darajasi: Xolid Husayniy ijodiga qiziqish XX asrda boshlangan. Ingliz adabiyotining taniqli yozuvchilardan Hebegar Alfred, Tomas Jonson va H. Far kabi yozuvchilar o'zlarining maqolalarida hamda asarlarida ilk bor munosabat bildirdilar. Hebegar Alfredning "Xolid Husayniyning hayoti va ijodi" nomli maqolasida. Bir qator tadqiqotchilar asar haqida ilmiy maqolalar yozishgan. Ular: Natasha Walter, John Freeman, Jennifer Reese, Cathleen Medwick, Michiko Kakutani, Christian Yvonne Zipp va boshqalar.

Tadqiqotning ilmiy yangiligi: Mazkur bitiruv malakaviy ishining ilmiy yangiligi shundan iboratki, Xolid Husayniy "Ming quyosh shu'las" asarida milliy madaniyat tasviri va realiyaning tahlili ilk marotaba qalamga olinmoqda.

Shuningdek, Xolid Husayniyning “Ming quyosh shu’lasi” asarida afg’on madaniyati namoyon bo’lgan o’rinlarini aniqlash uning yangiligidir.

Tadqiqotning ilmiy ahamiyati: Xolid Husayniy asarlarida milliy madaniyat mavzusining yoritib berilishi va uning qo’llanishi “Ming quyosh shu’lasi” asarida realiyanning qo’llanishida yozuvchilik mahoratining ifodalanishi, Xolid Husayniyning muammo qo’yish uslubi o’rganilganligi va muayyan xulosalarga kelinganligi ushbu bitiruv malakaviy ishining amaliy ahamiyatidir. Undan Xolid Husayniyning hayoti va ijodiga bag’ishlangan kurs ishlarida, xususan, referat yoki bitiruv malakaviy ishlarini yozishda, dars jarayonlarida, shuningdek, yozuvchilarning ijodini o’rganishda foydalanish mumkin.

I BOB. XOLID HUSAYNIYNING HAYOTI VA UNING”MING QUYOSH SHU’LASI” ASARI

1.1. Xolid Husayniyning hayoti va ijodiy faoliyati

Xolid Husayniy 1965-yil 4-martda Afg'onistonning Kobul shahrida besh farzandning eng kichigi bo'lib diplomat oilasida tug'ilgan. Uning otasi Nasser Kobuldagi Tashqi ishlar vazirligida diplomat bo'lib ishlagan, onasi esa qizlar o'rta maktabida fors tili o'qituvchisi bo'lib ishlagan. Ikkalasining ham kelib chiqishi Hirotlik bo'lgan. 1970-yilda Husayniy va uning oilasi Eronga ko'chib o'tdilar, u yerda otasi Tehronda Afg'oniston elchixonasida ishladi. 1973-yilda Husayniyning oilasi Kobulga qaytib keldi va Husayniyning eng kichik ukasi o'sha yilning iyul oyida tug'ilgan. 1976-yilda, Husayniy 11 yoshida bo'lganida, otasi Parijda ish topib, u yerga oilasini ko'chirdi. Afg'oniston Xalq Demokratik Partiyasi (PDPA) hokimiyatni egallab olgan Saur Revolyutsiyasi bo'lganda, 1978 yil aprel oyida Afg'onistonga qaytish imkoniga ega emas edi. X. Husayniy 1980 yilda, Sovet-Afg'on urushi boshlanganidan ko'p o'tmay, Qo'shma Shtatlarda siyosiy boshpana so'ragan va Kaliforniya shtatining San-Xose shahrida istiqomat qilgan. 15 yoshli Husayniy birinchi marta Qo'shma Shtatlarga kelganida ingliz tilini bilmasdi.

Xolid Husayniy 1980 yilda uning oilasi AQSHga ko'chadi. Shu yerda u tibbiyot fakultetiga o'qishga kiradi. Kollejni bitirgach, Kaliforniya shtatida shifokor bo'lib ishlagan, keyinchalik u yerning fuqarosiga aylangan. U uchta roman, ayniqsa uning 2003 yilgi *The Kite Runner* (Shamol ortidan yugurib) deb nomlangan asari, ularning barchasi hech bo'lmaganda qisman Afg'onistonda va afg'onistonlik qahramon sifatida tanilgan. *The Kite Runner* (Shamol ortidan yugurib) muvaffaqiyatidan so'ng u bir muddat tibbiyotdan voz kechi, u yozuvchilik bilan shug'ullanish uchun nafaqaga chiqdi. Bolaligining sakkiz yilini Kobuldagi Vazir Akbar Xonning o'rta sinfida o'tkazdi. Tajriba haqidagi suhbatlarda u ba'zida Amerika ishg'oli va keyingi urushlardan oldin mamlakatni tark etishga muvaffaq bo'lganlik uchun o'zini aybdor his qiladi. Uning uchta romani eng ko'p sotilgan: “*The Kite Runner*” (Shamol ortidan yugurib) (2003) *The New York Times Best Sellers* ro'yxatida 101 hafta turdi, shundan to'rt haftasi birinchi raqamda sotildi.

"Times Best"jurnalida xabar berilishicha "The Thousand Splendid Suns" (Ming quyosh shu'lası)(2007) bir hafta davomida eng ko'p sotilgan ya'ni 103 marta sotilgan kitob bo'ldi. "Tog'lar ham sado beradi"(2013) romani "Times" ro'yxatining yuqori cho'qqisiga chiqdi va 2014 yil yanvar oyiga qadar ro'yxatda birinchi o'rinni egalladi ya'ni 33 hafta davom etdi.

Xolid Husayniyning kasbi novelist, shifokor. U Amerika Qo'shma Shtatlari fuqaroligini olgan va Santa Clara Universitetida tahsil olgan va u yerdagi San-Diego universitetini ham tamomlagan. Afg'on yozuvchisi Xolid Husayniyning rafiqasi Roya Husayniy bo'ladi.

Husayniy o'z millati haqida shunday dedi: "Men toza emasman ... Mushukning Pashtun qismi, mening tojik qismim." Onasining oilasi, Pashtunlar Mohammadzoda qabilasidan ekanligi taxmin qilingan. Husayniyning singlisi bo'lib uning ismi Raya'y. Xolid Husayniyning fikricha Kobulning o'zi "o'sib borayotgan, o'sib-ulg'aygan, kosmopolit shahar edi".² U yerda muntazam ravishda bir nechta amakivachchalar bilan sayohat qilishgan.

Mamlakatdan uzoqda bo'lishiga qaramay, oilasi, bir qancha do'stlari va qarindoshlari oldida turgan vaziyatlardan xabardor edi. Husayniy quyidagicha tushuntirdi: "Kobulda ko'p tanish oilalar va do'stlarimiz bor ed. 1973-yilda sodir bo'lgan kommunistik to'ntarish, davlat to'ntarishidan farqli o'laroq, juda zo'ravonlik bilan amalga oshirilgan edi. Bunday kommunistik to'ntarishda odamlar yig'ildi va qatl etildi, ko'plari esa qamoqqa tashlandi. Shubhasiz, qirol oilasi bilan bo'liq bog'langan yoki unga aloqador bo'lgan har qanday jamiyat vakillari quvg'in qilingan, qamoqqa olingan, o'ldirilgan yoki yoqib yuborilgan. Shuning uchun ham biz do'stlarimiz va tanishlarimiz haqida xabar eshitmas edik. Undan ham yomonrog'i ularning oila a'zolari g'oyib bo'lgan. Hech kim ularni qayerda ekanliklarini bilmas edi va ba'zilar qaytib ham kelmagan. Kobulda kommunistlar xotinimning tog'asini yoqtirmasligi sababli uni shunchaki yo'q qilishgan. U juda mashhur qo'shiqchi va bastakor edi. Hozirgi kunga qadar biz unga nima bo'lganini

²Boynazarov F. Jahon adabiyoti. Toshkent, 2014.-B.134.

bilmaymiz. Shunday qilib, biz Ovro'pada ommaviy qirg'inlar va qo'rqinchli hikoyalarni eshitar edik. Demak, bular haqiqat edi.”³ Husayniy shu paytgacha juda ko'p marotaba ijodiy hamkor izlagan edi. Ammo unga hech kim yordam qo'lini cho'zmaydi. Shuning uchun ham Husayniy Tomas Ventga o'zining chuqur minnatdorchiligini izhor etgan holda, ijodining eng sara namunalaridan o'zining maktubida yuboradi. Juda yuqori nafislik va g'ayritabiiylik bilan yozilgan bu xatda biror bir belgi ko'rsatilmagan edi. Ammo Husayniy o'zining ismini konvertning bir chekkasiga bitgan edi. Shuningdek, konvertga o'zining asarlaridan namunalaridan solib yuborgan edi. Husayniyning ijodiy ishlari bilan tanishgan Tomas Vent, uni juda ko'klarga ko'tarib madh etadi. Ammo unga hali biroz muddat ijod bilan shug'ullanishi lozimligi va undan so'ng esa o'zining ijodiy namunalarini nashr qildirishi haqida maslahat beradi. Lekin bu paytgacha uning ijodiy namunalari dunyo yuzini ko'rishga ulgurgan edi. Husayniy o'zining ijodiy namunalarini muxlislar qalbidan joy olishiga ishonayotgani haqida o'zining maktubida bayon qiladi. Shuningdek, Husayniy shuni niyat qiladiki: “Agar shon-shuhrat mening toleyimga yozilgan bo'lsa, bundan qochib qutilishning iloji yo'q. Aksincha bo'lsa ham men ijod qilganimdan hech qachon afsuslanmayman” degan edi. Husayniy Higgenson yuborgan maktublaridan juda ta'sirlanib, o'ziga berilgan ta'rif-tasnif hamda sir-sinoatdan juda ham xursand bo'ladi.

Xolid Husayniy o'ziga shunday ta'rif bergan edi: “Men hozirchalik chumolidek kichkinaman, mening sochlarim ham yo'q. Mening sochlarim kashtan tikanlariga o'xshaydi. Mening ko'zlarim esa billur idishdagi xeres uzumidan tayyorlangan eng oliy navli vinoga o'xshaydi” deb aytgan edi. Shu o'rinda Xolid Husayniy o'zining yolg'izligiga ham alohida urg'u berib o'tadi. Xolid o'zining haqiqiy do'stlari sifatida, ulkan tog' cho'qqilarni, tepaliklarni, quyosh botishini va o'zining iti Karloni tan oladi. Shuningdek, Uning onasi Xolidga yetarli darajada mehribon bo'lmasada va otasi ham biror marta kitob sovg'a qilmagan bo'lsada, o'zining ijodga bo'lgan cheksiz mehr-muhabbatini yo'qotmaganligi haqidagi o'zining fikr-mulohazalarida chuqur anduh bilan ta'kidlab o'tadi.

³ Xhaled Hosseini. Interview 2007

Xolid Husayniyning ta'lim jarayoni-Huyasniy 1984-yilda San-Xose shahridagi Mustaqillik maktabi bitiruvchisi bo'lib, Santa Clara Universitetiga o'qishga kiradi va u yerdan 1988 yilda biologiya sohasi bo'yichada bakalavr darajasini oladi. Keyingi yili Kaliforniya shtatida San-Diego tibbiyot fakultetiga o'qishga kirib, 1997 yilda Los-Anjelesdagi Cedars-Sinai Tibbiyot Markazida ichki kasalxonada rezidensiyasini tugatgan. Husayniy prezident Jorj Bush va birinchi xonim Laura Bush bilan birga 2003-yilda, o'zining ilk romanini "The Kite Runner" ("Shamol ortidan yugurib") hikoyasini chiqaradi. Roman Afg'onistond ya'ni, San-Fransisko ko'rfazi hududida, monarxiya qulashidan to Tolibonlar davrining qulashigacha bo'lgan mahalda yozilgan. Xolid Husayniyning ko'pgina mavzularga Xazarlar va Afg'onistondagi Pashtunlar o'rtasida etnik ziddiyatlar, Amir va uning otasining immigratsion tajribalari kiradi. 2004-2005-yillar mobaynida "Master letters" deb nomlangan uchta maktub yo'llaydi. Ushbu maktublarda noma'lum odam qahramon sifatida ta'riflangan edi. Bu qahramon kim ekanligi haqida olimlar o'rtasida fikr-mulohazalar, har xil qarashlar, hamda bahs-munozaralar olib borilgan.

2000-yillarning birinchi yarmida Husayniy ijtimoiy dunyodan butunlay chetga chiqib qoladi. Bu davr Husayniyning hayotidagi eng samarali ijodiy davr bo'ldi, desak yanglishmagan bo'lamiz. Zamonaviy olimlar hamda izlanuvchilarning fikr-mulohazalariga qaraganda, Husayniyning dunyodan ajralib qolishi hamda yolg'izlik dunyosiga g'arq bo'lishining sababini ikkiga bo'lgan holda talqin qilishganlar. Husayniy o'zining nerv tolalarini shifokorlar ko'rigidan o'tkazgan chog'ida, ya'ni shifokorlarning tekshiruvidan o'tgan paytida unga juda ko'p tashxislar qo'yilgan. Hozirgi davrda ko'pchilik ishonadiki, Husayniy doimiy turli xil kasalliklardan aziyat chekkan. Bunday kasalliklarga misol qilib keng joydan qo'rqish hamda tutqanoq kabilarni keltirishimiz mumkin.

2009-yilning aprel oyida adabiy tanqidchi, yirik yozuvchi hamda sobiq vazir hisoblangan Tomas Vent Higgenson Husayniyga "Yosh ijodkorga maktub" deb nomlangan maktub yo'llaydi. Bu maktubda Husayniyning ham hayotini, ham ijodiy faoliyatini o'zgartirib yuboradigan jummalarni keltirgan edi. "Husayniy siz

yashash tarzingizni o'zgartiring, yangi dunyoni kashf qiling" degan jumlar mavjud edi. Bu so'zlar yozuvchiga ham hayotiy tarzini, ham ijodiy faoliyatini mukammallashtirishga ilhom bag'ishlovchi va ruhlantiruvchi jumlar bo'ldi, desak yanglishmagan bo'lamiz. Bunday maslahatga muhtoj bo'lgan Husayniy, ijodiy faoliyatini yangilashga qaror qiladi. Husayniy endi Tomasning maslahatlariga ergashgan holda u bilan hamkorlik qila boshlaydi hamda 2004-yilda o'zining eng ajoyib asarlarini nashr qilish to'g'risida o'ylay boshlaydi. Husayniy yana shuni ham anglaydiki, muhlislarsiz yozuvchi hech kim emasligini va ijodiy faoliyating yanada ko'klarga parvoz qilishi ham aynan muxlislarga bog'liq deb hisoblaygan. Husayniy shu paytgacha juda ko'p marotaba ijodiy hamkor izlagan edi. Ammo unga hech kim yordam qo'lini cho'zmaydi. Shuning uchun ham Husayniy Tomas Ventga o'zining chuqur minnatdorchiligini izhor etgan holda ijodining eng sara namunalaridan o'zining maktubida yuboradi. Juda yuqori nafislik bilan g'ayritabiiy bu xatda biror bir belgi ko'rsatilmagan edi. Ammo Husayniy o'zining ismini konvertning bir chekkasiga bitgan edi. Shuningdek, konvertga o'zining asarlaridan namunalaridan ham solib yuborgan edi.⁴

Nilsen BookScan-ga ko'ra, roman AQShda 2005-yilning eng yaxshi asari bo'lgan .” Kite Runner” asari ko'plab kitobxonlar tomonidan o'qilgan hamda audiobook sifatida ham ishlab chiqilgan. “Kite Runner” 2007 yilning dekabrda chop etilgan xuddi shu nomdagi filmga moslashtirildi. Husayniy bu filmدا: samolyot sotib olayotgan Amir va keyinchalik Sohrab bilan birgalikda uchirib o'ynagan varrakni sotib olayotganda ya'ni filmning oxirigacha yonida rameo ko'rinishida, va ba'zan esa shunchaki tomoshabin sifatida ko'rinish berdi.

Husayniyning ikkinchi romani, "The Splendid Suns" (Ming quyosh shu'lası) 2007-yilda nashr etilgan va Afg'onistonda ham o'qilgan. Maskur asar dunyoning qirqdan ortiq tillarida 10 million nusxada nashr qilingan. Bu kitob asar asosida Gollivud kinoijodkorlari film ham suratga olishgan. Bu hikoyada Husayniy bir qancha masalalarga ayniqsa, u ayollarga nisbatan ko'proq e'tibor

⁴ Jumayeva S. Adabiyotshunoslik asoslari. Navoiy: 2008.-B.56.

qaratgan. Husayniy asarda ikki ayolning hayoti, Mariam va Layloning hikoyasi bayon qilinadi. Bu hikoya Afg'onistonning o'ttiz yillik shov-shuvlaridan Sovet bosqinchiligidan to Tolibonlar va Tolibonlardan keyin qayta qurishga o'tish davriga moslab yozilgan roman hisoblanadi. Roman 22-iyul, 2007-yil, "Riverhead Books" tomonidan "Simon & Shuster" audiobooki bilan bir vaqtning o'zida chop etilgan. Film huquqi prodyusser Scott Rudin va Columbia Pictures tomonidan sotib olingan.⁵

2013-yil 21-may kuni Husayniy ozod qilindi va quydagi misralarni tilga olib shunday dedi: "Men doimiy ravishda oilamga yozuvchiligimni takrorlovchi markaziy mavzusi sifatida oilamni jalb qilaman. Mening dastlabki romanlarim otalik va onalik hikoyalari hisoblangan. Mening yangi romanim, ko'p satrlarda oilaviy munosabatlarni, birodarlar va opa-singillarning munosabatlari haqida bo'lgan, shuningdek ular sevgan mavzularda sevgi, xiyonat, hurmat va bir-biriga qurbonlik qilish kabi mavzularni yoritishga harakat qildim".

Husayniy hozirgi kunda Birlashgan Millatlar Tashkiloti Qochoqlar Bo'yicha Oliy Komissarligi uchun yaxshi niyat elchisi hisoblanadi. Afg'onistonda Xolid Husayniy Jamg'armasi tomonidan insonparvarlik yordamini ko'rsatishga harakat qilmoqda. Jamg'armaning kontseptsiyasi Afg'onistonga safar qilib, 2007-yilda BMTning Qochqinlar ishlari bo'yicha Oliy Komissarligi bilan ishlash nazarda tutilgan.

Xolid Husayniy bolaligida juda ko'p fors poeziyasini, ayniqsa, so'fiylar, Rumiy, Hafiz, Umar Xayyom, Abdulqodir Bedil va boshqalarning she'rlarini o'qigan. Keyinchalik u Hafiz, Divan-e-Xafesning sevimli kitoblarini to'playdi. U shuningdek Jek Londonning "Oq kema" asarining fransuzcha tarjimasini o'zining yosh tasavvuriga sig'dira olish maqsadida u asarni mutolaa qiladi. Shuningdek, "Alisaning ajoyib mo'jizalari", Mayk Hammer seriyasiga mansub bo'lgan romanlarning fransuzcha tarjimalariga asosiy e'tibor ko'rsatgan.

⁵ Jumayeva S. Adabiyotshunoslik asoslari. Navoiy: 2008.-B.56.

U Afg'onistonlik qo'shiqchi Ahmad Zohirni asosiy musiqiy obrazga aylantirdi. U Zohirni "afg'on Elvis" deb ataydi va uning musiqasi "Afg'onistondagi vaqtimning xotiralaridan biri" deb nomlanganligini aytadi.

U Afg'onistonlik qo'shiqchi Ahmad Zohirni asosiy musiqiy ta'sirga aylantirdi. Husayniyning ijodiy namunalari bilan tanishgan Tomas Vent uni juda ko'klarga ko'tarib madh etadi. Ammo unga hali ozgina ijod qilganidan so'ng, o'zining ijodiy namunalarini nashr qildirishi lozimligi haqida maslahat beradi. Lekin bu paytda uning ijodiy namunalari dunyo yuzini ko'rishga ulgurgan edi. Husayniy o'zining ijodiy namunalarini muxlislar qalbidan joy olishiga ishonayotgani haqida o'zining maktubida bayon qiladi. Shuningdek, Husayniy shuni niyat qiladiki: "Agar shon-shuhrat mening toleyimga yozilgan bo'lsa, bundan qochib qutilishning iloji yo'q. Aksincha bo'lsa ham men ijod qilganimdan hech qachon afsuslanmayman"⁶ degan edi.

Husayniyning "bolalik davridagi xotiralari" Afg'onistonning tinch davrida va Afg'onistonning Xazara xalqiga bo'lgan shaxsiy tajribalari dastlabki "The Kite Runner" romanini yozishga olib keldi. Shuningdek, Xolidga uning onasi yetarli darajada mehribon bo'lmasada, uning otasi biror marta unga kitob sovg'a qilmagan bo'lsada, ijodga bo'lgan cheksiz mehr-muhabbatini yo'qotmaganligi haqidagi o'zining fikr-mulohazalarini chuqur anduh bilan ta'kidlab o'tadi. Xolid Husayniy uchinchi sinfda bo'lganida, u o'qib, yozish uchun Xanni o'rgangan. Husayniyning ushbu munosabatlarga bag'ishlangan xotiralari, "Kite Runner"daki Hasan va Amirning munosabat bilan uyg'unlashtirgan hisoblanadi.

Uning shaxsiy hayotiga to'xtalsak, Husayniy Roya Husayniy bilan turmush qurgan. Er-xotinning ikkita farzandi bor. Ularning ismi Haris va Farah. Haris muvaffaqiyatli ma'ruzachi bo'lgan. Uning darajasi milliy darajada hisoblanadi. Haqiqatdan ham Oratory'da g'alaba qozonib, 2017 yilgi NSDA milliy chempionatida uchinchi o'rinni egallaydi. U oilasi bilan Shimoliy Kaliforniyada yashaydi. U ingliz tilida, shuningdek, ona tilida ham yaxshi muloqotga kirisha olardi. Husayniyning ijodiy faoliyatiga qiziqishi hamda doimiy qo'llab-quvvatlashi

⁶ Boboyev T. Adabiyotshunoslik asoslari. Toshkent. 2010.-B.99.

unga ulkan ruhiy ko'mak berar edi. Ko'p yillar o'tgandan so'ng, Xolid Higgensonga 2003-yilda uning hayotida ulkan burilish sodir qilishda yordami beqiyos ekani haqida ta'kidlaydi. Bu vaqtda Xolid Husayniy juda chuqur ruhiy iztirobda bo'lib, bunday og'ir paytida Higgenson unga juda katta ruhiy madad beradi. Xolid Husayniy va Higgenson o'zlarining vafotiga qadar doimiy maktub orqali muloqot qilib turganlar. Ammo Husayniyning adabiy qarashlarini ifodalashda duch keladigan qiyinchiliklar hamda boshqalar bilan hamkorlik qilishni xohlamasligi, Higgensonni juda hayratda qoldirgan. Xolid Husayniy Higgensonga ko'pgina ijodiy namunalarini nashr qildirishga ham ruxsat bermaydi. Husayniyga o'zining ijodiy namunalarini chop ettirish imkoniyati juda kam bo'lganligi juda ko'p ta'kidlangan.

Adabiy tanqidchi Edmund Vilson "Urush davridagi adabiyot"ga o'zining fikr-mulohazalarini bildirganda Xolid Husayniyning ijodi haqida ham juda iliq fikr-mulohazalarni keltirib o'tadi. Edmund Vilson Husayniyning ijodiy namunalarida insonni ruhlantiradigan, hayotga bo'lgan muhabbatni oshiradigan lavhalar juda ko'pligini ham alohida ta'kidlab o'tadi. Rustam Jabborov o'zbek tiliga tarjima qilgan "Ming quyosh shu'las"i" markazida esa Afg'onistonni larzaga solgan fojealar qurboniga aylangan ikki ayol taqdiri yotadi. Mariyam nikohsiz onadan tug'ilib, "haromi" tamg'asi bosilgan shu bilan birga juda yoshligida o'zidan ancha katta kosibga turmushga uzatilgan, og'ir uqubatlarni boshidan o'tkazgan baxti qarolardan hisoblangan. Asarning ikkinchi bir qahramoni Laylo esa aksincha ahil oilaning suyukli bir farzandi hisoblanadi. Ularning baxtiyor hayot kechirish orzulari o'rtasida biror bog'liqlik yo'q, chunki o'zlari turli dunyoga mansublardirlar. Agar urush bo'lmaganida ular to'qnash kelishi amri mahol edi. Ammo xalq boshiga tushgan og'ir sinov davrida Laylo va Mariyam bir-biriga juda bog'lanib qoladilar. Lekin o'zlari kimligini – bir-biriga dushmanmi, dugonami yoki opa-singilmi bilishmaydi. Ular ro'y berayotgan fojealar ro'parasida yolg'iz, nochor edilar. Ammo birgalikda azob-uqubatlarni yengib o'tadilar, baxt ahyon-ahyonda bo'lsa ham ularga kulib boqadi... "Ming quyosh shu'las"i" Afg'onistondagi urush dahshatlaridan yurakni ezadigan, ammo qora kunlar ortidan

muqarrar ravishda quyosh charaqlab chiqishiga umid qilishga undaydigan hayot ta'sirchan asardir. Asar qahramonlari zulmat ichida yashasalar ham o'zlarining insoniy qiyofalarini yo'qotishmaydi. Afg'onistonda davlat to'ntarilishi sodir bo'lishi oqibatida Husayniy oilasi bilan vataniga qaytish imkoniyatidan mahrum bo'lgan va ular AQShdan siyosiy boshpana so'rashga majbur bo'lgan. Bu yerda bo'lajak yozuvchi Santa-Klara va Kaliforniya universitetlarida tibbiyotni o'rgangan. Universitetni tugallaganidan so'ng biroz vaqt o'z ixtisosligi bo'yicha ishlagan, keyin esa Sharq tamadduni, xususan Afg'oniston tarixi bilan bog'liq romanlar yoza boshlagan.⁷ "Ming quyosh shu'lasi"ga o'xshash qo'lyozma keng qamrovli tarzda qayta ko'rib chiqilishi kerak edi. Husayniy, oxir-oqibat bu kitobni besh marta to'ldirmasdan yozganligini e'lon qildi. Romanning kutilgan nashri birinchi marta 2006 yil oktyabr oyida e'lon qilindi. Roman "oilada, do'stlikda, imonda va sevgida topiladigan najot" haqida hikoya qilinganligi ham takidlangan. Bunda shafqatsiz sevgi, yurakni bezovta qiladigan vaqt, do'stona munosabatlar asarning muvaffaqiyat kalitidir.

Adibning, ushbu to'plamdan joy olgan, Rustam Jabborov tomonidan tarjima qilingan "Shamol ortidan yugurib..." romanida do'stlik va sadoqat, sotqinlik va bu aybni yuvish mashaqqati g'oyat ta'sirchan tasvirlangan. Asar qahramonlari Amir va Hasan do'st bo'lishadi, biroq oralarida ulkan jardek farq bor. Amir Afg'oniston aholisi ko'pchiligini tashkil qiladigan pushtun, mahalliy zodagonning farzandi, Hasan esa hazoriylar tomonidan kamsitib kelinadigan oilaning farzandidir. Buning ustiga Amirning otasi ko'rinishi ko'rkam va el-yurtda nufuzli inson, qirol Nodirshoh bilan to'yida tushgan rasmi qasrining mehmonxonasida osig'lik turardi. Xolid Husayniy yozuvchilik faoliyati bilan bir qatorda Birlashgan Millatlar Tashkilotining qochqinlar bo'yicha xodimidir. Bu vazifada u afg'onlarga, birinchi navbatda afg'on bolalariga insonparvarlik yordami ko'rsatib kelmoqda. Xolid Husayniy Afg'onistonga insonparvarlik yordami ko'rsatish bo'yicha o'z jamg'armasini ham tashkil etgan. "Ming quyosh shu'lasi"ga o'xshash qo'lyozma keng qamrovli tarzda qayta ko'rib chiqilishi kerak

⁷Boboyev T. Adabiyotshunoslik asoslari. Toshkent. 2010.-B.99.

edi; Husayniy, oxir-oqibat bu kitobni besh marta to'ldirmasdan yozganligini e'lon qildi. Romanning kutilgan nashri birinchi marta 2006 yil oktyabr oyida "oilada, do'stlikda, imonda va sevgida topiladigan najot" haqida hikoya qilinganligi e'lon qilindi. Bu shafqatsiz, yurakni bezovta qiladigan vaqt, do'stona munosabatlar va buzilmas sevgi –katta ruhdagi muvaffaqiyatdir. Afg'onistonlik amerika yozuvchi Xolid Husayniyning 2007 yilgi romani sifatida qaraladi. Uning ilk romani «Shamol ortidan yugurib» AQShda yangi asrning bestseller asariga aylanadi. Mazkur asar dunyoning qirqdan ortiq tillarida 10 million nusxada nashr qilingan. Bu kitob asosida Gollivud kinoijodkorlari film ham suratga olishgan. Bu yozuvchining asarlari tez o'qiladi, ammo shunchaki o'qib ketilavermaydi. Kitobxon qahramon bilan yashaydi, ba'zida qahramonlar taqdiriga sovuqlik bilan yondoshishi muallifga nisbatan g'azab uyg'otsa-da kitobni tashlab qo'yolmaysiz. Asar afg'on zaminida o'tgan tinimsiz urush, qirg'inbarotlar davridagi taqdirilar haqida hikoya qiladi. Kitob Maryam so'zi bilan boshlanib Maryam bilan tugaydi. "Haromi" tamg'asi bilan tug'ilgan Maryam har bir o'quvchida achinish hissini, insoniy og'riqlarni uyg'otadi. Maryamning o'zi orzu qilib yetolmagan farzand kulgusiday baxtni kundoshi Laylo tuxfa etgan. Kundoshi Layloning baxti uchun o'zini qurbon qilishi har qanday odamni yuragini larzaga keltiradi. Laylo va Tariqning sof muhabbatining (istisno bilan) baxtli nihoyasi kishiga taskin beradi. Bir so'z bilan aytganda ajoyib asar. O'zbek kinoijodkorlari tomonidan ishlangan "O, Maryam, Maryam" filmi shu asar asosida suratga olingan. Lekin kino asardan qahramonlar xarakteri va ayrim voqealar rivoji jihatidan ancha farq qiladi. Amerikalik afg'on yozuvchisi Xolid Husayniyning Afg'onistonning kechagi va bugungi hayotini, Afg'oniston ayollarining ayanchli qisimatlari haqida hikoya qilinuvchi 3 xil turdagi dunyoga mashhur asarlari:

«Ming quyosh shulasi», «Shamol ortidan yugurib», «Tog'lar ham sado berdi» kabi romanlaridan tarkib topdi.

Bu kitoblar aynan qaysi jihati bilan kitobxonga yaqin? Husayniy asarlari orqali biz o'quvchilarga nimalarni eslatmoqchimiz, ularga nima demoqchimiz? Siz bilan biz

yashayotgan mana shu zamin, shu yurt hammamizning qadr-qimmatimiz, nomus-orimiz, sha'nimiz, g'ururimiz va eng muhimi o'zligimizni himoya qiladi.

Siz bilan bizdan uncha uzoq bo'lmagan yurt farzandlari ham o'zlari haqida, vatanlari haqida shunday so'zlarni tinglashga il-haq, Ammo Afg'oniston diyorida bir necha o'n yillardan beri davom etib kelayotgan qonli urushlar millionlab insonlar taqdirini o'zgartirib yubordiki, chiroyli hayot haqidagi so'zlar ular uchun orzu bolib qoldi. Mana shunday urushlarga guvoh bo'lgan Xolid Husayniy ko'rgan-kechirganlarini, qalbini larzaga solgan voqealarni qahramonlari timsolida jonli gavdalantirdi. Qo'lingizdagi kitob orqali siz mana shunday taqdir egalari bilan tanishasiz, ularga hamdard bo'lasiz.

1.2. Realia – madaniyat xususiyatlarini ifoda etuvchi vosita

Faqat ma'lum xalq turmush tarziga, dunyo qarashiga, narsa va predmetlarni atashdagi o'ziga xos xususiyatlar, tushunchalar boshqa xalqlarnikidan farq qiladi. Bunday o'ziga xosliklar shu xalqning tafakkur qilish shakli, xatti-xarakatlari, kiyinish rusumlari, ovqatlanishlari, urf-odatlar va boshqa o'ziga xos xususiyatlari bilan boshqa xalqlardan ajralib turadi. Natijada faqat shu xalqqa tegishli bo'lgan turli xil tushunchalarni ifodalovchi so'zlar vujudga keladiki, bu so'zlar anglatgan tushunchalar o'zga xalqlar tilida mavjud bo'lmaydi.

Tilshunoslikda, tarjimashunoslikda bunday so'zlarni «realiyalar», «xosso'zlar» deb qabul qilingan.⁸ Realialarning aniq ta'rifi, ularning «atama»lardan farqi, boshqa tillarga tarjima qilishdagi o'ziga xosliklar, ular ifodalaydigan leksik, semantik, stilistik funksiyalar haligacha tilshunos va tarjimashunos olimlar tomonidan turlicha talqin qilinib kelinayapti. Realialar ifodalagan milliy o'ziga xoslik, uni tarjimalarda berish masalasi rus va o'zbek olimlarining ko'plab ilmiy tadqiqotlariga mavzu bo'lgan. Realia maxalliy, milliy koloritni ifodalovchi so'z sifatida va ularni tarjimalarda berish ilk bora o'tgan asrning 50 yillarida rus olimlarining diqqat e'tiborini torta boshladi. L.Sobolev o'z navbatida «asardagi xar bir personaj o'zining milliy qiyofasini fikrlashlarida, xatti-xarakatlarida namoyon qiladi» deb ta'kidlab o'z maqolasida milliy koloritni ifodalovchi so'zni «realiya» atamasi bilan izohlagan. Hozirgi paytda realiyalar atamalar, ekvivalentsizlik bilan amalda bo'lgan leksika, ekzotik, leksika, begona so'z (ino yazыchnыe vkraplenie), varvarizm, lokalizm, etnografizm, lacuna kabi tushunchalar bilan sinonim sifatida ishlatilib kelinayotganligi ma'lum bo'layapti. Darhaqiqat o'zbek tiliga rustili va bevosita kirib kelgan inglizcha grin – xoll, uikend, gudbay, hello, futbol, volleybol; fransuzcha buduar, lornet, syurtuk, jurnal, fikr va xokazo so'zlar allaqachon o'zlarining ekzotik darajasini yo'qotib, o'zlashtirma so'zlarga aylangan. Juda ko'p hollarda realialarni ekvivalentsiz leksikaning komponenti sifatida talqin qilinganini ko'ramiz. Masalan T.V. Shatkov ekvivalentsiz leksikaga quyidagilarni kiritadi:

⁸ Umirov H. Adabiyot nazariyasi. Toshkent. Sharq nashriyoti. 2002.-B.256

1.Ismlar va milliy o'ziga xos realiyalar: devoriy gazeta, sovxoz, kolxoz.

2.Ekspressiv ottenkali milliy o'ziga xos so'zlar (очи, уста, домишко, домище)

3.Ko'chirma ma'noli boshqa til leksikasida uchramaydigan so'zlar (front(хозяйственный), tormozit (развитие) vaho.

1958-yilda G. V. Chernov realiyalarning terminlardan farqi haqida quyidagilarni ta'kidlaganidek“ Realiya o'zi vujudga kelgan til qobig'ida keng ishlatilishi, aksincha boshqa tillarga o'tganda begona so'z sifatida qabul qilinishi bilan xarakterlanadi”.

Realiyalar xorijiy aralashma (иноязычные вкрапления) lardan ham ma'lum jihatlari bilan farq qiladi. S.Vlaxov va S. Florinlarning ta'biricha, xorijiy aralashma so'zlar muallif tomonidan asarda ishlatilgan xorijiy so'zlardir. Ular odatda begona til yozuvida transliteratsiya usulida beriladi va matn ichida yoki matn ostida izohlanadi. Muallif bunday xorijiy so'zlardan personaj xarakterini, obrazini ochuvchi stilistik vositalar sifatida foydalanadi va ko'rib turganimizdek realiyalardan farqli o'laroq tarjima qilinadi. Biroq tarjimonlar muallif uslubini aniqlash maqsadida ularni asliyatdagidek qoldirib matn ostida izohlaydilar. Shunday realiyalar mavjudki, ularni bir paytning o'zid ham realiya ham termin deb atash mumkin, xatto “termin-realiya” degan atama ham mavjud. Biroq ular o'rtasida ma'lum ma'noda farqlar ham mavjud. Masalan realiya ham ekvivalentsiz leksika hisoblansada, termin kabi tarjima tilida har qanday kontekst ichida izohlanavermaydi. Masalan уикент, grin-xoll terminlari o'zlashtirma so'zlar sifatida “damolish, xordiq” “tomoshaxona, o'yinxona” so'zlari bilan izohlanishi mumkin. Termin milliy, tarixiy, maxalliy bo'yoqdorlikka ega emas va odatda nominativ funksiyani bajaradi. Realiyalar esa maxalliy, milliy koloritni o'zida aks ettirib badiiy ifoda vositasi sifatida ham foydalaniladigan bir xalq tiliga xos so'zdir. Termindan esa ma'lum bir millatga mansublikni talab qilish mumkin emas. U ifodalagan predmet yoki tushuncha turli aloqalar vositasida boshqa tillarga osongina o'tishi mumkin.

Realialar va ularni tarjimada berilishi o'zbek olimlari tomonidan ham atroflicha o'rganilgan soha. Tarjimashunoslikning umumiy masalalariga bag'ishlangan G'.Salomovning qator tadqiqotlarida, R. Doniyorovning shu masalaga oid maqolasida, YU.Po'latovning maqola va nomzodlik dissertatsiyasida ko'proq realialarning rus tilidan o'zbek tiliga tarjima qilingan asarlaridagi leksik, stilistik funksiyasini o'rganishga asosiy e'tibor berilgan bo'lib, realialarning tarjimada berilishi maxsus o'rganilmagan. Bu masala ilk bora K.Musaevning «Ingliz tilidan o'zbek tiliga tarjima qilishning stilistik muammolari nomli nomzodlik dissertatsiyasida qisman o'rganildi. 1979yilda o'zbek olimasi R.Fayzullaeva realialarni nemischadan o'zbekchaga, o'zbekchadan nemis tiliga o'girishdagi o'ziga xosliklarga qo'l urgan ilk tadqiqotchi bo'ldi. Shuningdek milliy realialar ham mavjud. Milliy realialar odatda faqat asliyat tiliga mansub bo'lgan tushunchalarni ifodalaydi. Masalan inglizcha *heath* – *xech narsa o'smaydigan botqoqlik joyi*, *ale* – *shaffof ingliz pivosini*, *ispancha galanos* – *akulaning birturini*, *karakatitsa*, *umbritsa* – *dengiz baliqlarini*, *nemischa bossh* – *fransuzcha fiacre* – ot bilan tortiladigan yengil aravasimon transport vositasini anglatadi. Shu jixatlari bilan ular bir millat yashaydigan territoriyaning ma'lum bir bo'lagida yashovchi aholining o'ziga xos tushunchasi bo'lsa, ular lokal, mikro lokal, xarakterga ega bo'ladilar.

Aynan mana shunday realialar tarjimonda asliyat tilidagi bu tushunchani teran anglab olishlikni, shu joyga xos milliy, tarixiy, ijtimoiy siyosiy voqeliklardan yaxshi xabardor bo'lishlikni talab qiladi.

“Realialar ma'lum xalqqa mansub bir ma'noli so'z va iboralar bo'lib, shu xalq tilidagi predmetlarni, tushuncha va xodisa nomlarini ifodalaydi. Ular shu xalq tushunchasidagi geografik, etnografik, adabiy, material va ma'naviy hayotiga oid, shuningdek madaniy-maishiy, ijtimoiy-tarixiy tushunchalarni ifodalaydi.”

Ilmiy adabiyotlarda bir millatga mansub bo'lgan realialarning yoki umuman xorijiy so'zlarning o'zga tillarga ko'chib qolishi birgina adabiy aloqalarning, ayniqsa, tarjimaning rivojlanishiga bog'liq emas. Bu xalqaro aloqalarning, siyosiy-tarixiy, madaniy voqea va xodisalarning o'zga xalqlar dunyo

qarashiga ta'siri bilan ham bog'liq. Aynan shu tufayli masalan rustili orqali o'zbek tiliga, siyosatga, dinga, iqtisodga, fanga oid juda ko'plab xorijiy so'zlar, realiyalar singib ketgan. Bu o'rinda xorijiy adabiyotlarning tarjimasi orqali o'zbek kitobxonlariga ko'pincha tushunarli bo'lmagan, boshqa millatlarning turmushiga, dunyo qarashiga xos bo'lgan ko'plab tushunchalarni ifodalovchi realiyalar kirib kelayotganligini ham alohida ta'kidlash lozim. Shunday qilib, tarjima shunoslikda ham realiyalar tarjimasi o'ziga xos yo'nalishi sifatida shakllana boshladi. Realiyalar tarjimasida tarjimonlar odatda ikki xil qiyinchilikkaduch kelishadi.⁹

1. Tarjima qilinayotgan tilda xorijiy tilda berilgan realiyaga mos keladigan ekvivalentning mavjud emasligi ;

2. Asliyat tilidagi realiya ifodalagan ma'no, shu millatga xos milliy, tarixiy koloritni tarjima qilinayotgan tilda to'laligicha ifodalashning murakkabligi ;

Shu nuqtai nazardan realiyalar tarjimasida quyidagi holatlar ko'zga tashlanadi:

1. Allaqachon internatsionallashtirilgan realiyalar. Tarjimonlar ularni o'z holicha tarjimasiz qoldirishi mumkin.

2. Faqat ma'lum bir regionga, ma'lum bir millatga xos bo'lgan realiyalar.

Ular shu millatga xos bo'lgan tushunchalarnigina ifodalab keladiki, agar tarjimon bunday o'ziga xoslikni tushunmay, uni boshqa ma'no ifodalovchi so'z bilan o'girib qo'ysa, asarning milliy koloritiga, so'z ifodalagan ma'noning o'ziga xosligiga putur yetkazgan bo'ladi. Bunday hollarda realiyalar tarjimada xorijiy tilda berilib matn ostida iqtibosda izohlanadi yoki ona tilida qabul qilingan shaklda keltirilib matn ichida yoki matn ostida izoh beriladi.

3. Ayrim tarjimonlar realiyalarni matn ichida o'zicha qoldirib, jumla konteksti ichida uning izohini keltirishadi.

Internatsional realiyalar ijtimoiy, siyosiy, madaniy aloqalar tufayli boshqa tillarga o'tib qolgan so'zlarni ifodalaydi. Ular bunday holda ham milliy, maxalliy koloritlarini saqlab qolishligi bilan xarakterlanadi. Masalan, inglizcha cowboy–aslida «otliq bola» degan ma'noni anglatadi. Xozirgi paytda bu so'zlar ko'pgina

⁹ Raxmatullaev SH. O'zbek tilining izoxli frazeologik lug'ati. O'qituvchi nashriyoti. 1978

tillarga «kovboy» shaklida o'tib, «qo'rquv bilmas», «avant yurist»- «sarguzasht ishqibozi» sifatida o'tgan. Ispancha «sombbrero» - oddiy shlyapa, bosh kiyimini ifodalovchi lokal realiya va u bizning tilimizga «girdlari keng shlyapa» ma'nosida o'tib milliylashgan. Bolgar olimlari zamonaviy realiyalarni tasnif qilar ekanlar, ularni tanish va notanish realiyalarga bo'lib o'rganishni taklif qiladi.

Darhaqiqat iqtisodiy, madaniy, siyosiy aloqalar tufayli tilimizga kirib kelgan juda ko'p inglizcha, ruscha, fransuzcha va xokazo realiyalar allaqachon o'zlashtirilgan so'zlarga, lug'at tarkibimizdan mustahkam o'rin olgan so'zlarga aylanib qolgan. Masalan: Inglizcha -ser, miss, gudbay, xello: Nemischa - gerr, biznes, biznesmen:

Fransuzcha -bonjur, madam, madmazel, fiakr, pamidor, kupe, fermer: Ruscha - soldat, kurtka, stakan, prujina, odeyal kabi so'zlar barcha o'zbeklarga tushunarli bo'lgan tanish leksikaga aylanib ketgan. Vaxolanki, yaqindan beri tilimizga kirib kelgandilar, menejer, marketing, grinxol, uikend va xokazo so'zlar notanish so'zlar sifatida barchaga tushunarli bo'lmasligim mumkin.

Realialardan ko'proq atamalarga (terminlarga) yaqin turuvchi dengizchilikka, baliqchilikka oid lokal xarakterga ega bu so'zlarni asliyatdan rus tiliga 1) traskripsiya va transliteratsiya 2) rus tilida mavjud ana shunday ma'noli so'zlar orqali tarjimada berilganligini ko'ramiz.

milliy realialarni tarjimada ifodalanishini o'rganish birinchidan badiiy asardagi milliy o'ziga xosliklarni ifodalash usullarini aniqlab tarjimonlar uchun amaliy, nazariy bilimlarini takomillashtirishga yordam beradi, ikkinchidan, bilvosita va bevosita tarjima jarayonida qo'lga kiritilgan boy tajribalarni umumlashtirishga, yo'l qo'yilgan xato va kamchiliklarni aniqlab badiiy asarning g'oyaviy mazmunini chuqurroq anglanishiga olib keladi.

Realialarni tarjimada ifodalagan stilistik funksiyasini to'g'ri ifodalashning muxim shartlaridan biri kontekstni to'g'ri tushunishdir. Chunki, realiyalar kontekstdagi funksiyasiga ko'ra turlicha stilistik ma'nolarni anglatishi mumkin. Masalan inglizcha "fathom" - ruscha «morskaya sajen» so'zini o'zbekchaga «dengiz sarjini» deb to'g'ri berib, tarjimon iqtibosda «dengiz

sarjiniga» iqtibos bermasdan, balkim «sarjin» soʻziga iqtibos bergan va sarjin va dengiz sarjinlarining uzunlik oʻlchovlari farqli ekanligiga eʼtibor bermagan tarjimon kitobxonga notoʻgʻri tasavvur uygʻotgan. Asar rustilidan oʻgirilganligi uchun, yoki asar tarjima qilingan yillar rus tilining mavqei juda baland boʻlganligi uchun juda koʻp soʻzlarning oʻzbekcha muqobillari mavjud boʻlgani xolda, ularning ruscha variantlari ishlatilganligiga guvoh boʻlamiz:

1. vilka –sanchqi
2. salfetka – qoʻl sochiq,
3. kolonka –suvoʻtkazgich
4. kvartal– daxa,maxalla
5. kurtka – issiqkiyim,poʻstin
6. komanda –jamoʻa apteka–dorixona
7. programma–dastur kofe–qaxva
8. morojennoe –muzqaymoq taverna yemakxona,oshxona
9. sutka – bir kecha- kunduz tormoz –toʻxtatgich
- 10.lampa –chiroq gruppa–gurux
- 11.sudya – xakam chayka–dengiz qushi,
- 12.rak–saraton kasalligi stul–kursi

Bu xol oʻzbek adabiy tili meyorlarining buzilishiga,tilni ataylab xorijiy soʻzlar bilan toʻntarishga urinish deb baholanishi mumkin. Matn tarjimasida oʻzbek adabiy tiliga butunlay singib ketgan,oʻzbekcha funksional ekvivalentlari mavjud boʻlmagan, tarjimasiz ishlatilgan *prujina, pressor, periskop, amalgam, tros, korpus, chempion, motor, bochka, metal, konserva, stakan, samolyot, fonar* kabi ruschadan oʻzlashtirilgan soʻzlarga xam duch kelamizki,ular inglizcha qanday ifodalanishiga qaramasdan, tarjimon ularni shu holicha qoldirishga majbur. Ular oʻrniga yangi soʻz–neologizm yasash, yoki izohlash usuli ham jumla ravonligiga, ifodadorligiga ham putur yetkazgan boʻlardi.

Milliy realiyalarni tarjimada berishning eng samarador usuli transkripsiya va transliteratsiya boʻlib,u originaldagi xos soʻzni toʻliqroq ifodalash imkonini beradi.Transliteratsiya usulidan odatda originaldagi milliy oʻziga xos tushuncha

ifodalaydigan ma'no tarjima tilida mavjud bo'lmagan xollarda foydalanadi. Masalan, dengizchilikka oid *rumpel, machta, shkot, gavan, bort, biteng, vaxtakabi, baliqchilikka oid marlin, sardin, makrel, karakatitsa, bonita, albakore, tunets, umbritsa, mako, galano* kabi so'zlarning barchasi rustili orqali o'zbek tiliga xam kirib kelganki, o'zbek tilida ularga mos ekvivalentlar mavjud bo'lmaganligi sababli, tarjimon ularni transliteratsiya usulida berishga, matn ostida izoh berishga majbur. Ayrim olimlarning bunday so'zlarni internatsionallashtirgan leksika deb atab, ular tarjima tili boyligini oshirishga xizmat qilishligini alohida ta'kidlaydilar. Realialarning aniq ta'rifi, ularning «atama»lardan farqi, boshqa tillarga tarjima qilishdagi o'ziga xosliklar, ular ifodalaydigan leksik, semantik, stilistik funksiyalar xaligacha tilshunos va tarjimon olimlar tomonidan turlicha talqin qilinib kelinayapti. Realialar ifodalagan milliy o'ziga xoslik, uni tarjimalarda berish masalasi rus va o'zbek olimlarining ko'plab ilmiy tadqiqotlariga mavzu bo'lgan. Realia maxalliy, milliy koloritni ifodalovchi so'z sifatida va ularni tarjimalarda berish ilk bora o'tgan asrning 50 yillarida rus olimlarining diqqat e'tiborini tortib boshladi.

II BOB. XOLID HUSAYNIYNING “MING QUYOSH SHU'LASI”

ASARIDA AFG'ON MADANIYATI TASVIRI

2.1 Xolid Husayniyning”Ming quyosh shu’lasi” asarida afg’on madaniyatining ochilishi

Ming quyosh shu’lasi Afg'onistondagi so'nggi o'ttiz yil - Sovet hujumi davridan to Tolibon hukmronligigacha, Tolibonni qayta tiklashdan so'ng, bu mamlakatning zo'ravonliklari, qo'rquvlari, umidlari va e'tiqodlarini keltirib chiqaradigan o'zgaruvchan voqealarga qarshi hayratomuz bir voqea. Asar dunyo yuzini ko'rgach, afg'on ayollari butun dunyo bo'ylab birdan baland ko'rinishga ega bo'ldi. O'shandan beri, G'arb matbuotida va ayniqsa, AQSh axborot mediasida afg'on ayollarining vakili, olimlar uchun juda muhim ahamiyatga ega. Ushbu mavzu bo'yicha tegishli adabiyotlarning ko'pchiligi G'arb ommaviy axborot vositalarida afg'on ayollarining bosqinchilikni urush va zo'ravonlikning passiv qurboni sifatida ko'rsatganligi, faqat G'arbning harbiy aralashuvi bilan ozod bo'lishiga ishora qiladi.

Asarni o'qirkanmiz, Afg'onistonning geografik joylashuvi, tabiati, millati va mamlakatning, afg'on jamiyatining madaniyati, tili, urf-odatlarini bilan tanishish imkoniyatiga ega bo'lamiz. Qo'shni mamlakatlardan farqli o'laroq, Afg'oniston, asrlar davomida emas, balki o'nlab yillar davomida yuz bergan jamiyatdagi zo'ravonlik, uning tarkibiy tuzilmalari va tartibsizliklar sababli hosil bo'lgan parokandalik afg'on odamlarining orzu umidlarini yo'q qilinishiga olib kelganligi ko'rinib turadi.

Mamlakat uchta mintaqada joylashgan: shimoliy tekisliklari, markaziy diqqatga sazovor joylar va janubiy tekisliklar. Shimoliy tekisliklar ko'pchiligi ilgari qishloq xo'jaligi uchun ishlatilgan, ammo qurg'oqchilik va urushlar natijasida, tekisliklarning aksariyati vayron qilingan. Shunday qilib, Afg'oniston, asosan, geografik joylashuvi va urushlar tarixi tufayli uchinchi dunyo mamlakatlari deb qabul qilingan.

Asarda Afg'onistonning Qobul shahrining shahar markazlari tasvirlangan. Ushbu keltirilgan misolda Afg'onistonning Qobul ko'chalari, markaziy shaharlari

bilan chekka-chekka qishloqlaridagi ahvol qanchalik farqlanishi Nananing chekka qishloqdagi uyi va Maryamning otasi turadigan hudud tas'virida namoyon bo'ladi.

It was Muhsin, Jalil's eldest son by his first wife, Khadija, who suggested the clearing. It was on the outskirts of Gul Daman. To get to it, one took a rutted, uphill dirt track that branched off the main road between Herat and Gul Daman. The track was flanked on either side by knee-high grass and speckles of white and bright yellow flowers. The track snaked uphill and led to a flat field where poplars and cottonwoods soared and wild bushes grew in clusters. From up there, one could make out the tips of the rusted blades of Gul Daman's windmill, on the left, and, on the right, all of Herat spread below. The path ended perpendicular to a wide, trout-filled stream, which rolled down from the Safid-koh mountains surrounding Gul Daman. Two hundred yards upstream, toward the mountains, there was a circular grove of weeping willow trees. In the center, in the shade of the willows, was the clearing.

Yuqorida keltirilgan misolda afg'on jamiyatining chekka qishloqlarining tabiati tasvirlangan. Maryam turadigan joy Gul Daman shaharining chekkasida kichkinagina changalzor, baland o'tlar va tepaliklar bilan o'ralgan pastlikdagi qishloq edi. Qizg'aldoqlar olovdek tovlanib atrofda baland o'simliklar yovvoyi qoyalar bilan o'ralgan momin paxtalar uchib artofga tarqalgan. Tog'lar va tepaliklar orasida baland tol daraxtlari shamolda o'ynoqlab tabiatning go'zal qiyosini tasvirlagan. Maryamning onasi ushbu uyni kalamushning uyasi deb ta'riflaydi. Chunki u yerda Maryamlarning uylaridan boshqa uy ham yo'q edi. Ular shaharning chekkasida yolg'iz yashardilar.

Ammo Jalilning turar joyi shahar markazi hisoblanib, u yerda qadimiy minoralar, mashxur bog'lar, bug'doyzorlar bor edi. Shuningdek Jalil shaharning boylaridan hisoblanib, uning shaxsiy kinoteatri ham bor edi. Hashamatli binolar qad rostlagan. Bundan tashqari uning gilam do'konlar, kiyim-kechaklar do'konlari, shuningdek turli katta avtomobillar ham bor edi. Ya'ni Jalil shahar markazida aholi gavjum joyda yashardi.

In addition to the cinema, Jalil owned land in Karokh, land in Farah, three carpet stores, a clothing shop, and a black 1956 Buick Roadmaster. He was one of Herat's best connected men, friend of the mayor and the provincial governor. He had a cook, a driver, and three housekeepers.

Asarni o'qir ekanimiz, afg'on madaniyatida qizlarning oilada tarbiyalanishi, qizlarga oilada berilgan tarbiyaga yoshligidan uy yumushlarini qanday bajarishni o'rgatishgani shu bilan birga qizlarga yoshligidan oilada ta'lim-tarbiya, odob-axloq bilan birga uy yumushlari ham o'rgatilib borilgan. Afg'onlarning milliy taomlarini tayyorlashni o'rgatish milliylikning bir belgisidir.

In the mornings, they awoke to the distant bleating of sheep and the high-pitched toot of a flute as Gul Daman's shepherds led their flock to graze on the grassy hillside. Mariam and Nana milked the goats, fed the hens, and collected eggs. They made bread together. Nana showed her how to knead dough, how to kindle the tandoor and slap the flattened dough onto its inner walls. Nana taught her to sew too, and to cook rice and all the different toppings: *shalqam* stew with turnip, spinach *sabzi*, cauliflower with ginger.

Ushbu asardan olingan parchada oilada qizlarning tarbiyasiga e'tibor qaratilgan. Ona bolani ertalab qo'y-qo'zilarning ma'rashi va podani sero't adir tomon haydab borayotgan cho'ponlarning nay sadosi uyg'otardi. Ular ishlarni birgalikda bajarishar va Nana Maryamga xamir qorish, tandirga o't qalash va non yopishni o'rgatgan. Shuningdek, Nana qiziga tikish-bichish, guruch qaynatish, non yuzini bezash turli ziravorlarni tayyorlashni o'rgatgan.

Asarda shuningdek qizlar va yigitlarni huquqlari ham faqrlanadi. Qizlarga past nazarda yigitlarga esa doimo e'tibor bilan qaralgan. Qizlarga maktabga borish man etilgan. Hattoki qizlar maktabi ham yopilgan.

You will not speak unless spoken to. You will not make eye contact with men. You will not laugh in public. If you do, you will be beaten. You will not paint your nails. If you do, you will lose a finger. Girls are forbidden from attending school. All schools for girls will be closed immediately. Women are forbidden from working.

Ushbu o'rinda ayollarning jamiyatdagi passivligini ko'rsatilgan. Shovinizm va zo'ravonlik bilan shiddatli millatparastlikni ayollarni mensimaslik, past nazar bilan qarash yuqori o'rinda bo'lgan. Bunda erkaklarning barmog'i doimo ayollarni aybdor qilib ko'rsatishi afg'on ayollariga salbiy ta'sir ko'rsatgan.

Rashid va Laylning farzandlari: Aziza va Zalmaylarni ko'rsatishimiz mumkin. Ularning oilaviy sharoiti uncha yaxshi bo'lmagani sababli katta qizi Azizani bolalar uyiga berishadi. Lekin Zalmay o'gillariga esa juda yuqori munosabatda bo'lib, uning hamma xoxishi bajarilar edi. Balki Aziza o'g'il farzand bo'lganida uni bolalar uyiga berishmas edi. Hattoki u tug'ilganida ham, ya'ni afg'on oilalarida qiz bola tug'lsa unchalik xursandchilik bo'lmagan.

Millatparastlik bilan qilinadigan shiddatli zo'ravonlik harakatining kuchi shu qadar yovuzki, bu kuch unga duch kelganlar uchun ham, uni boshqalarga qaratayotganlar uchun ham naqadar xavfli ekanligini payqamaslik mumkin emas. Buning isbotini ko'p yillardan buyon ichki nizolar va qurolli to'qnashuvlar girdobiga tashlangan Afg'oniston misolida ko'ramiz. Laylning ikki akasi Mujohiddinning qo'shiniga qo'shilib jihatga ketganligi va shu yo'lda vafot etganligi, Laylning maktabga birga boradigan dugonasi Qobul ko'chalarida odatiy holga aylangan bombadan vafot etganligi bunga misol bo'ladi.

"Washington Post" gazetasi yozuvchisi Jonatan Yardli, "ming quyosh shu'lasi"ning asosiy mavzusi afg'on jamiyatida ayollarning o'rni" deb ta'kidlaydi. Maryamning onasi aytganidek: "Now find out, my daughter: a compass needle like a north, just like a man's guilty fisherman ... I always remember that, Mariam."¹⁰

Yuqoridagi misolda aytilganidek Afg'on madaniyatida oilada ham, jamiyatda ham ayollarning o'rni erkaklardan ancha past qo'yilgan. Maryamning onasi bu achchiq haqiqatni qiziga erta yoshligidayoq uqtirishga harakat qiladi va qanday ish sodir bo'lmasin, albatta erkaklar bunga ayollarni aybdor deb topishini aytadi.

¹⁰ Jonatan Yardli in the "Washington Post" newspaper's writer.

Asardan yana bir afg'on milliy-madaniyati haqida bilib olishimiz mumkin. Afg'on madaniyatida oila qurish va nikohdan o'tish ham o'ziga xos xususiyatlar bilan ochib berilgan. Birgina Maryamni Rashidga nikohga roziligi so'ralmagani, uning o'rniga otasi Jalil qizining nomidan javob berib nikoh o'qilgan. Kitobda, Mariam va Laylo Rashidga nikohni qabul qilishga majbur bo'lishadi. Milllat madaniyatida ko'pchilik qizlar taqdiri otalari, akalari yo bo'lmasa oilaning erkak boshi tomonidan hal qilinishini guvohi bo'lamiz.

"I don't want to," Mariam said. She looked at Jalil. "I don't want this. Don't make me." She hated the sniffling, pleading tone of her voice but could not help it. "Now, be reasonable, Mariam," one of the wives said. Mariam was no longer keeping track of who was saying what. She went on staring at Jalil, waiting for him to speak up, to say that none of this was true. The women grew quiet now. Mariam sensed that they were watching him too. Waiting. A silence fell over the room. Jalil kept twirling his wedding band, with a bruised, helpless look on his face. From inside the cabinet, the clock ticked on and on.

Afg'on milliy urf-odatlar haqida ham bilib olishimiz mumkin. Nikoh marosimida oyna orqali erining yuzini birinchi marta oynadan ko'rishi ham tasvirlangan.

She was taken to the room with the long, brown table, except now there was a bowl of sugar-coated almond candy in the middle of the table, a Koran, a green veil, and a mirror. Two men Mariam had never seen before- witnesses, she presumed- and a mullah she did not recognize were already seated at the table.

Asarda shuningdek milliy urf-odatlarimizdan nikoh marosimida oyna tutish, qur'onni o'pishlari duoga qo'l ochish hollatlari tasvirlangan.

Rasheed waited in the multicolored bus. Mariam could not see him from where she stood with Jalil, by the rear bumper, only the smoke of his cigarette curling up from the open window. Around them, hands shook and farewells were said. Korans were kissed, passed under. Barefoot boys bounced between travelers, their faces invisible behind their trays of chewing gum and cigarettes.

Bundan ma'lum bo'ladiki, afg'on madaniyatida xotin-qizlar, erlar va ayniqsa o'g'il bolalarga qaram bo'lib, erkak farzandlar ijtimoiy mavqega ega bo'lishning yagona yo'li bo'lgan patriarxal despotizmni izchil ravishda namoyish etadi. Bunga misol qilib, X. Huayniyning "Ming quyosh shu'las" asariga Rashid va Layloning farzandlari: Aziza va Zalmaylarning taqdirini ko'rsatishimiz mumkin. Ularning oilaviy sharoiti uncha yaxshi bo'lmagani sababli katta qizi Azizani bolalar uyiga berishadi. Lekin Zalmay o'gillariga esa juda yuqori munosabatda bo'lib, uning hamma xohishi bajarilar edi. Balki Aziza o'g'il farzand bo'lganida uni bolalar uyiga berishmas edi. Hattoki u tug'ilganida ham katta xursandchilik bo'lmagan, ya'ni afg'on oilalarida qiz bola tug'lsa unchalik xursandchilik bo'lmagan.

You will stay inside your homes at all times. It is not proper for women to wander aimlessly about the streets. If you go outside, you must be accompanied by amahram, a male relative. If you are caught alone on the street, you will be beaten and sent home. You will not, under any circumstance, show your face. You will cover with burqa when outside. If you do not, you will be severely beaten. Cosmetics are forbidden. Jewelry is forbidden. You will not wear charming clothes. You will not speak unless spoken to. You will not make eye contact with men. You will not laugh in public. If you do, you will be beaten. You will not paint your nails. If you do, you will lose a finger.

Tolibon davrida qiz-juvonlarning maktab va ishga chiqishlariga ruxsat berilmagan, tibbiyot xizmatlaridan foydalanishlari mushkul va biron bir erkak qarindoshining hamrohligisiz ko'chaga chiqishlari taqiqlangandi. Sovetlar davrida esa ayollar erkin ta'lim olishlari va ishlashlari mumkin bo'lgan. Ular hukumat vazirlari va parlament a'zolari sifatida xizmat qilishadi, shifokor, o'qituvchi, professor, tadbirkor va huquqshunoslar sifatida ishlashmoqda. Bu ko'zga ko'rinarli ilgarilash. Ammo, yirik mushkulotlar mavjud, ko'plab ayollar hali hanuz asosiy haq-huquqlaridan mosuvo qolishmoqda. Tolibon davrida ayollar barchasi burqa kiyishar, uydan tashqarida ayol yuzini ko'rishmas edi. Tolibon davrida odamlar uylarini bimalol qulfsiz tashlab keta olishar, shariat qonunlari asosidagi jazolar

o'g'rilarni qaytarib turardi. Ayollarimizni himoya qiladigan hech kim yo'q, shuning uchun ham ular adolatsizlikdan aziyat chekishardi.

The other two nodded. Mariam took in their plucked eyebrows, the thin, tolerant smiles they were giving her. There was an unpleasant hum in Mariam's head. Her throat burned. She drank some of the water. Through the wide window behind Jalil, Mariam could see a row of flowering apple trees. On the wall beside the window stood a dark wooden cabinet. In it was a clock, and a framed photograph of Jalil and three young boys holding a fish. The sun caught the sparkle in the fish's scales. Jalil and the boys were grinning.

Mariam noqonuniy bola va uning nikohi davomida yuzaga kelgan suiste'mollik bilan birga uning tug'ilishi atrofidagi tamg'adan ham azob chekadi. Afg'on madaniyatida "haromi" juda og'ir tamg'a ekanligi va u insonning butun hayoti davomida uning hayotiga ta'sir o'tkazishi kitobda ochib berilgan.

Xolid Husayniyning intervyusida, Ikki afg'on ayoliga qaratilgan bir roman yozishga nima undaydi, degan savolga Husayniy javob berdi:

"Men afg'on ayollari haqida hikoyani bir necha yillar davomida yozib qo'ygandim, bu birinchi hikoya erkaklar hukmronlik qilgan hikoyadir ... Amirning rafiqasi Soraya uchun boshqa katta haram hamda afg'on jamiyatining butun bir tomoni bor edi. Men Kite Runner-ga murojaat qilmagan edim, o'zimning his-tuyg'ularim bilan to'laqonli his qildim. 2003 yil bahorida men Kobulga bordim va men eslayman ko'cha burchaklarida o'tirib, to'rt, besh, oltitali bolalar bilan sadaqa so'rab, burqa yopilgan ayollarni ko'rganimni yozaman. Men ularning ko'chada yugurib borayotganlarini, bolalarining kiyingan kiyim-kechaklarini tomosha qilishlarini va hayotning shu nuqtaga qanday olib kelganini bilishga qiziqqanimni eslayman ... Men Kobuldagi ko'plab ayollar bilan suhbatlashdim. Ularning hayotiy hikoyalari chindan ham dahshatli edi ... Men ming quyosh shu'lasini yozishga kirishganimda, o'zimni bu mo'tadil ayollarni qayta-qayta o'ylab topdim. Men Kobulda uchrashgan hech bir ayol yoki Laylo yoki Maryamga o'xshamasa ham, ularning ovozlari, yuzlari va ajoyib tiriklik hikoyalari doimo men bilan birga edi va bu roman uchun ilhomning yaxshi bir qismi jamoaviy ruhdan keldi.

Asarni o'qirkanmiz, afg'on liboslari haqida ma'lumot olishimiz mumkin. Ko'pchilik ayollar erlarining talabi bilan uydan tashqariga chiqqanda burqa kiyib yurishlari va bu ularga himoyalanganlik hissini berishi tasvirlangan. Maryamning o'zi ham burqa kiyish unga yoqishini aytadi. Lekin shu bilan birga Qobulda Layloning otasi kabi ma'rifatparvar avlod ham mavjud edi. Ruslar istilosi davrida bunday oilalar ayollari faqatgina ro'mol bog'lab yurishgan. Shuningdek, Afg'onistonda ayollar asosan qora libosda yurishsada, liboslarining rangi vaziyat, holat va marosimlarga qarab o'zgarishini guvohi bo'lamiz. Ta'ziyada hamma qora libosda bo'lishi, ularning taziyaorning a'zasiga ko'rsatgan hurmatlarini ifodalabgina qolmay, qalblaridagi maxzunlikni ham aks ettirishga xizmat qiladi. Lekin to'yda ayollar yorqin rangli liboslar kiyishi aytilgan va bu Maryamning to'y libosida ham tasvirlangan. Aynan nikoh marosimida Maryamga zangori kamzul, oq lozim, ko'k ro'mol bilan boshmoqlar topshirishgan. Nikoh marosimida Jalil jigarrang kastum kiygan, qizil galstuk taqib olgan edi.

Afg'on millati islom diniga sig'ingani sababli ko'p xotinlik ma'qullangan. Asarni o'qir ekanmiz, asar qahramonlaridan biri Maryamning otasini misol qilishimiz mumkin. Maryamning otasi Jalilning uchta qonuniy xotini bo'lgan. Noqonuniy xotinlarini esa hisobi ham yo'q edi. Maryamning onasi ham noqonuniy xotini hisoblangan. Bundan tashqari Rashid ham Maryamga kundosh qilib ikkinchi xotin qilib Layloni ham o'z nikohiga oladi.

Xolid Husayniyning «Ming quyosh shu'lasi» asarida Afg'onistonning Qobul ko'chalarida tolibonlar zulmidan zararlangan binolar milliy madaniyatga ega qadimiy shaharlar tolibonlar zulmidan yo'qolib borgan. Afg'on jamiyatining azob uqubatlari, shaharlarining ahvoli tasvirlangan.

Mariam quickly surveyed the narrow, unpaved road along which Rasheed's house was situated. The houses on this road were crowded together and shared common walls, with small, walled yards in front buffering them from the street. Most of the homes had flat roofs and were made of burned brick, some of mud the same dusty color as the mountains that ringed the city. Gutters separated the

sidewalk from the road on both sides and flowed with muddy water. Mariam saw small mounds of flyblown garbage littering the street here and there.

Maryamning Rashidning uyiga tashrifi chog'ida Rashidning uyi atroflari qobul ko'chalari ahvoli afg'onlar zulmida qolgan uylar, loy ko'chalarni tasvirlagan.

Qobulliklarning lahjasi ham g'alati edi. Ular ismlarga qo'shib ishlatiladigan "jo" qo'shimchasi o'rniga "jon" deyishar, "hemshiri" ya'ni singil demasdan "hamshira" deyishgan.¹¹

Ming quyosh shu'lasida keltirilgan tolibonlar harakati davrida afg'on millati ko'p aziyat chekkan. Ularning milliy madaniyatga ega binolari ko'p talofot ko'rgan. Shu bilan birga ularning mashxur adiblari hamda ularning yetakchilari ham ayovsiz yo'q qilingan.

"They may have no past," he said, smoking and looking up at the ceiling. "They may know nothing of the world or this country's history. Yes. And, compared to them, Mariam here might as well be a university professor. Ha! All true. But look around you. What do you see? Corrupt, greedy Mujahideen commanders, armed to the teeth, rich off heroin, declaring jihad on one another and killing everyone in between-that's what. At least the Taliban are pure and incorruptible. At least they're decent Muslim boys. *Wallah*, when they come, they will clean up this place. They'll bring peace and order. People won't get shot anymore going out for milk. No more rockets! Think of it."

Tolibonlar Qobulni egallagunicha ko'plab binolarni va shaharlarni honavayron qilishadi. Bu bir tomondan ularni quvontirardi, lekin boshqa tomondan ya'ni ularga ko'plab ma'naviy zarar yetkazganlar. Albatta Rashid bu misolga Maryamga shukronalik tarzida gapirgan bo'lsa, Tolibonlarning keyingi bosqini ularni anchayin qo'rquvga soldi.

Bundan tashqari tolibonlar davrida ayollarga jamiyatda juda passivlik nazarida qaralgan. Ularning xaq-huquqlari batamon tugatilgan.

¹¹X. Husayniy. Ming quyosh shu'lasida. Toshkent. 2007.

Attention women: You will stay inside your homes at all times. It is not proper for women to wander aimlessly about the streets. If you go outside, you must be accompanied by amahram, a male relative. If you are caught alone on the street, you will be beaten and sent home. You will not, under any circumstance, show your face. You will cover with burqa when outside. If you do not, you will be severely beaten. Cosmetics are forbidden. Jewelry is forbidden. You will not wear charming clothes. If you are found guilty of adultery, you will be stoned to death

Asarni o'qir ekanmiz, afg'on millatiga xos diniy marosimlar va milliy kiyimlarni ham tasvirlangan. Afg'on jamiyati qaysi dinga e'tiqod qilishi hamda tolibonlar davrida esa islom diniga bo'lgan munosabat yana ham yuqoriladi.

If you are not Muslim, do not worship where you can be seen by Muslims. If you do, you will be beaten and imprisoned. If you are caught trying to convert a Muslim to your faith, you will be executed.

Rasheed turned off the radio. Nafaqat ayollar erkaklarning ham ba'zi bir huquqari cheklanib qo'yildi. Milliylikni aks ettiruvchi qo'shiqlar, raqslar ham bekor qilinib, hattoki rasm chizish, kitob o'qishgacha ta'qiqlandi.

Ayollarning ko'chaga chiqishi ta'qiqlandi, Har qanday vaziyatda ham yuzlarini birovlariga ko'rsatmaslik, agar biror joyga chiqmoqchi bo'lsa, albatta erlari hamrohligida chiqishi mumkin. Pardozi andoz qilishlari, taqinchoqlar taqishlari ham mumkin emas edi. Qizlarning maktablarga borishlari bekor qilinib, qizlar maktablari yopib tashlandi. Ayollarning ishlashlari ham man qilindi. Ishlagan yoki ko'chaga yolgiz chiqqan ayollar toshbo'ron qilinardi.

Tolibonlar harakati to'xtatilib sovetlar kirib kelgandan so'ng vaziyat butunlay o'zgarib, ayollarning xaq-huquqlari himoya qilindi. Ularga anchayin imkoniyatlar berildi. Sovetlar hukumati davrida romollar bo'lgan o'ziga bo'lsa ham bo'sh vaqtlari bo'lgan. Ular ishlay olishliklari o'qishlarga, o'qishlari mumkin bo'lgan. Tolibonlar kirganda esa ayollar hech qanday huquqga ega bo'lmaganlar. Paranjida yurishlari va hattoki ular yolg'iz o'zlari ko'chada yurishlari ham mumkin bo'lmagan.

2.2. Xolid Husayniyning "Ming quyosh shu'lası" asarida realiyalar tasviri

Bu roman hayot haqiqatining qog'ozda aks etgan tasviridir. Asar urush dahshatlarini ochibgina qolmay, balki tinchlik insonlar uchun ulug' ne'mat ekanligini, uning parokanda qilinishi qanchalar qimmatga tushishi mumkinligini doimo yodimizga solib turishi bilan ham katta ahamiyatga egadir.

Biz ushbu rejamizda asarda ifodalangan realiyalarning qo'llanishi, ularni afg'on xalqining turmush-tarzi, urf-odatlarini ifodalashidagi ahamiyati haqida fikr-mulohazalarimizni bayon qilamiz.

"Ming quyosh shu'lası" asari Xolid Husayniyning ikkinchi kitobi bo'lib, 2007 yilda ushbu roman butun dunyoda bestseller kitoblaridan biriga aylandi. Asar muhabbat haqida bo'lib, voqealar rivoji o'ziga xos talqin qilingan.

Xolid Husayniydan oldin ham sevgi-muhabbat haqida ko'p yozilgan, bundan keyin ham yoziladi. Ammo "Ming quyosh shu'lası" asarini o'qiy boshlaganimizdayoq o'zga bir olamga g'arq bo'lamiz. Illo, zulm va istibdod hukmron bo'lgan, odamgarchilik va diyonatga o'rin yo'qdek ko'rinadigan, tun zulmatidan-da qoraroq ko'ringuvchi bir o'lkada, o'qlardan ilma-teshik bo'lib ketgan zaminda ham sevgi-muhabbat kurtaklari bosh ko'taradi. Qiyinchiliklar, zulmat, nohaqliklar, hayot tashvishlari va azob-uqubatlardan keyin ham insonlar qalbida diyonat va oqibat uchun joy topiladi.

Romanning asosiy qahramonlari Afg'onistondagi tinch hayotni buzgan g'alayonlarning qurboniga aylangan ikki ayol haqida bo'lib hisoblanadi. Maryam—boy tadbirkorning noqonuniy qizi, esini taniboq qiyinchiliklar, nohaqliklar, xo'rlanishlarga mahkum bo'lgan, taqdiri shunday tugashi haqidagi fikrga ko'nikib ketgan. Laylo esa aksincha, baxtli hayot haqida orzu qiladigan ahil oilaning sevimli qizi. Bu ikki ayolni bog'lab turadigan hech qanday umumiylik yo'q, ular turli olamlarda yashashadi. Agar qirg'inbarot urush bo'lmaganida edi, bu ikki ayolning yo'llari sirayam to'qnashmagan bo'lardi. Urush oqibatida nafaqat yo'llari, balki taqdirlari ham tutash bo'lgan ikki mazluma bir-birlari uchun dushman ham, dugona yoki opa-singillar ham emas, ammo ular bir vaqtlari tinch-farovon hayot kechirgan, endi esa qon va zulmga g'arq bo'lgan shaharda birdam, hamjihat

bo'lsalargina tirik qolishlarini bilishadi. Va ular buni uddalashadi ham: azob-qubatlardan birga o'tishadi, birga quvonishadi, birga yig'lashadi, ammo bir daqiqagina bo'lsin, yorug' kelajakka etib borishdan umid uzisholmaydi.

“It happened on a Thursday. It must have, because Mariam remembered that she had been restless and preoccupied that day, the way she was only on Thursdays, the day when Jalil visited her at the **kolba**. To pass the time until the moment that she would see him at last, crossing the knee-high grass in the clearing and waving, Mariam had climbed a chair and taken down her mother's Chinese tea set. The tea set was the sole relic that Mariam's mother, Nana, had of her own mother, who had died when Nana was two. Nana cherished each blue-and-white porcelain piece, the graceful curve of the pot's spout, the hand-painted finches and chrysanthemums, the dragon on the sugar bowl, meant to ward off evil”.¹²

Biz bilamizki, ma'lum xalq turmush tarziga, dunyoqarashiga, narsa va predmetlarni atashdagi o'ziga xos xususiyatlar, tushunchalar boshqa xalqlarnikidan farq qiladi. Bunday o'ziga xosliklar shu xalqning tafakkur qilish shakli, xattixarakatlari, kiyinish rusumlari, ovqatlanishlari, urf-odatlar va boshqa o'ziga xos xususiyatlari bilan boshqa xalqlardan ajralib turadi. Natijada faqat shu xalqqa tegishli bo'lgan turli xil tushunchalarni ifodalovchi so'zlar vujudga keladiki, bu so'zlar anglatgan tushunchalar o'zga xalqlar tilida mavjud bo'lmaydi. Shu nuqtai nazardan olib qaraydigan bo'lsak, asardan keltirilgan parchada ham faqat afg'on diyoriga tegishli bo'lgan so'zdan mohirlik bilan foydalangan. Ushbu parchadagi realiya “kulba” so'zida o'z aksini topgan bo'lib, inglizchada bu so'zning aniq ekvivalentini topolmagan yozuvchi aynan shu so'zni o'zini qo'llaydi. Kolba insonlar istiqomat qiladigan, unchalik ham katta bo'lmagan kichkina uycha hisoblanadi. Asarni o'qiyotgan kitobxonlar, dastlab bu so'zning asl ma'nosini tushunishga qiynalishlari mumkin. Lekin gapning ma'no-mohiyatidan ilg'ab olish unchalik ham qiyin emas.

When Nana saw the bowl, her face flushed red and her upper lip shivered, and her eyes, both the lazy one and the good, settled on Mariam in a flat,

¹²Khaled Hosseini. A Thousand Splendid Suns. New York. 2016.-P.5.

unblinking way. Nana looked so mad that Mariam feared **the jinn** would enter her mother's body again. But the jinn didn't come, not that time. Instead, Nana grabbed Mariam by the wrists, pulled her close, and, through gritted teeth, said, "You are a clumsy little harami This is my reward for everything I've endured An heirloom-breaking, clumsy little **harami**".

Maryam ilk bor "haromi" degan so'zni eshitganida besh yashar qizaloq edi.

– Ho' qo'lg'inang singur, ahmoq! Menga ko'rsatgan karomating shu bo'ldimi? Bu mitti **harami** meni xonavayron qilmasa go'rgaydi. Shunday qimmatbaho narsani sindirdi-ya! O'shanda Maryam hech narsani tushunmagandi. "Haromi" degan so'z unga mutlaqo notanish edi. Hali juda kichkina bo'lgani uchun bu mudhish haqoratning ma'nosini anglayolmasdi.

Asardan olingan yuqorida keltirib o'tilgan parchalarda ham o'ziga xos realiyalardan foydalanilgan bo'lib, asarga o'zgacha jozibadorlik baxsh etgan. Yozuvchi har ikkala so'zning ham ingliz tilidagi ekvivalentini topishi mumkin edi. Biroq so'zlarning aynan o'zini qo'llashi asarda o'zgacha mohiyatni yuzaga keltirgan.

"Harami" so'zining o'rnida illegitimate yoki bastard so'zini ishlatga bo'lardi. Lekin ijodor afg'on madaniyatini yoritish uchun "haromi" so'zidan foydalangan. "Harami" degan so'z ingliz madaniyatida to'g'ri kelmaydi Ularda nikohsiz tug'ilgan farzand harom hisoblanmaydi. Afg'on millati islom diniga sig'inadi, islom diniga sig'ingani sababli afg'on shevasida nikohsiz tugilgan farzandga nisbatan haqorat so'z sifatida ishlatiladi.

"As Nana told the story, Mariam sat on her lap and pictured her mother being fitted for a wedding dress. She imagined her on horseback, smiling shyly behind a veiled green gown, her palms painted red with henna, her hair parted with silver dust, the braids held together by tree sap. She saw musicians blowing the **shahnai** flute and banging on **dohol** drums, street children hooting and giving chase".¹³

¹³Khaled Hosseini. A Thousand Splendid Suns. New York. 2016.-P.6..

Asardan olingan yuqoridagi parchada afg'on millatining madaniyatini, san'atini namoyon qiluvchi so'zlardan foydalangan. Ushbu parchada afg'on diyorining milliy cholg'u-asboblari haqida bayon qilingan. Bu esa afg'on diyorining milliy madaniyati haqida keltirib o'tilgan juda muhim ma'lumot hisoblanadi. Shahani hamda dohol zarbli cholg'u asboblardan bo'lib, afg'onlarning milliy cholg'u asbobi hisoblanadi. Shahnai bu ham cholg'u asbobi hisoblanib ya'ni shoh nayi, shohning nayi puflab chalinuvchi cholg'u asbobidir. Asosan uni yasashda bambuk yog'ochi, shuningdek, tunuka va jezdan foydalaniladi. Oltitta ohang tuynukli ko'ndalang nay teshikchalarini oldinma-ketin yopib puflagan holda tovushlarning xromatik o'zgarishiga ega bo'lish mumkin. Nay yakkaxon ijroda qo'llanilgani kabi ansambl va orkestda ham qo'llanilishi mumkin.

“Then, a week before the wedding date, a **jinn** had entered Nana's body. This required no description to Mariam. She had witnessed it enough times with her own eyes: Nana collapsing suddenly, her body tightening, becoming rigid, her eyes rolling back, her arms and legs shaking as if something were throttling her from the inside, the froth at the corners of her mouth, white, sometimes pink with blood. Then the drowsiness, the frightening disorientation, the incoherent mumbling”.¹⁴

Yuqorida keltirib o'tilgan parchada ham afg'on diyorining o'ziga xos madaniyati namoyon etilgan. Ushbu parchadagi a jinn so'zi o'ziga xos realiyani namoyon qilgan. Ingliz tilida bu so'zning o'rniga a ghost yoki a devil so'zini ishlatga ham bo'lardi. Lekin yozuvchi asarda ushbu so'zni qo'llagan holda, asardagi o'ziga xos mohiyatni kashf etgan. Bu esa asarning badiiy qudratini yanada oshirishda muhim ahamiyatga ega. Odatda biz jinn, shayton kabi so'zlarni dinimizda mavjud deb hisoblangan yovuz bir farishtaning nomini anglatadi.

“In the mornings, they awoke to the distant bleating of sheep and the high-pitched toot of a flute as Gul Daman's shepherds led their flock to graze on the grassy hillside. Mariam and Nana milked the goats, fed the hens, and collected

¹⁴Khaled Hosseini. A Thousand Splendid Suns. New York. 2016.-P.10.

eggs. They made bread together. Nana showed her how to knead dough, how to kindle the tandoor and slap the flattened dough onto its inner walls. Nana taught her to sew too, and to cook rice and all the different toppings: **shalqam** stew with turnip, spinach **sabzi**, cauliflower with ginger”.¹⁵

Yuqorida keltirilgan parchada ham yozuvchi asarning badiiy qudratini oshirish maqsadida o'ziga xos so'zlardan foydalangan bo'lib, bu shu xalqning madaniyatini yaqqol namoyon qilgan. Asardan olingan yuqoridagi parchada shalqam hamda sabzi so'zlari to'g'ridan-to'g'ri qo'llangan. Barchamiz bilamizki, oziq-ovqat bizning his-tuyg'ularimiz va xotiralarimiz bilan chambarchas bog'liq. Biroq bu so'zlarning ekvivalenti ingliz tilida mavjud bo'lib, yozuvchi ushbu so'zlarni o'z holicha qo'llashni ma'qul ko'rgan. Shalqam so'zining o'zi fors sholg'omidan tayyorlanadigan rayhon, kashnich, petrushka, arpabodiyon va boshqalar yangi giyohlar va o'simliklarning birikmasidan tayyor bo'ladigan afg'on taomi hisoblanadi. Sabzi so'zining o'rnida carrot so'zlarini qo'llashi mumkin edi. Ammo yozuvchi asarda o'ziga xos madaniyatni va jozibadorlikni namoyon qilish maqsadida aynan shu so'zlardan foydalangan. Biz bilamizki, sabzi so'zlari sabzavot hisoblanib, ushbu sabzavot turlari barcha xalqlarda ham mavjud bo'lib, ushbu sabzavotlardan har bir millat milliy taomlarni tayyorlashda foydalanadi.

“Mullah Faizullah twirled the beads of his **tasbeh** rosary as they strolled, and, in his quivering voice, told Mariam stories of all the things he'd seen in his youth, like the two-headed snake he'd found in Iran, on Isfahan's Thirty-three Arch Bridge, or the watermelon he had split once outside the Blue Mosque in Mazar, to find the seeds forming the words **Allah** on one half, **Akbar** on the other”.¹⁶

Asardan olingan parchada tasbeh, Allah, Akbar kabi so'zlar musulmon xalqining madaniyatini talqin etgan. Ushbu so'zlarni ingliz tilida hech qanday ekvivalaenti mavjud emasligi barchamizga ayondir. Shu nuqtai nazardan yozuvchi ushbu so'zlarni to'g'ridan-to'g'ri qo'llagan va asarda islom madaniyatini yoritib berish bilan bir qatorda asarning badiiy qudratini ham oshirgan. Biz bilamizki,

¹⁵Khaled Hosseini. A Thousand Splendid Suns. New York. 2016.-P.17.

¹⁶Khaled Hosseini. A Thousand Splendid Suns. New York. 2016.-P.25.

musulmon dunyosida tasbeh namoz o'qiyotgan paytda xudoning nomini zikr etib sanaladigan munchoq sifatida foydalaniladigan, Xudoga iltijo qilishdan foydalaniladigan munchoqdan yasalgan buyum hisoblanadi. Shuningdek, har bir musulmon dasturxon atrofida o'tirgan chog'ida duo qilgan paytda va shuningdek, har bir duo qilingan paytda har bir musulmon Alloh Akbar deya duoni tugatadi. Har birimizga ma'lumki, ushbu so'zning ma'nosi Olloh buyukdir.

“The next morning, Mariam wore a cream-colored dress that fell to her knees, cotton trousers, and a green **hijab** over her hair. She agonized a bit over the **hijab**, its being green and not matching the dress, but it would have to do-moths had eaten holes into her white one”.¹⁷

Asardan olingan ushbu parchada ham inson dinining urf-odatlarini tarannum etuvchi so'zdan foydalanilgan. Biz bilamizki, hijob so'zi faqatgina musulmonlarga xosdir. Ushbu so'zning ekvivalenti hech qaysi tilda mavjud emas. Biz bilamizki, musulmon dunyosida hijab degan so'z mavjud bo'lib, qadim zamonlarda har bir musulmon ayol o'ranib yuradigan uzun libos hamda uzun ro'mol shunday nomlanadi. Hozirgi kunda ham Afg'oniston diyorida yashayotgan har bir musulmon ayoli faqat yuzidan boshqa barcha joylari o'ralgan holda hijabga o'ranib, libos kiyib yuradi. Yozuvchi hijab so'zini qo'llaganda musulmonlar milliy libosini ko'z oldimizda namoyon qiladi va o'ziga xos milliylikni namoyon qiladi.

“After a while, she worked up the nerve to ask the elderly owner of a horse-drawngari if he knew where Jalil, the cinema's owner, lived. The old man had plump cheeks and wore a rainbow-striped **chapan**. “You're not from Herat, are you?” he said companionably. “Everyone knows where Jalil Khan lives”.¹⁸

Yuqorida asardan keltirilgan parchada ham yozuvchi milliy libosni yoritib beruvchi so'zdan foydalangan. Chapan so'zi ham faqatgina O'rta Osiyon olamiga mavjud bo'lib, hech qaysi tilda aynan bu so'zning ekvivalenti mavjud emas. Ushbu so'zni qo'llash milliylikni, urf-odatni yanada yaqqolroq namoyon bo'lishiga xizmat qilgan. Biz bilamizki, chapan o'rta osiyo ahlining milliy liboslaridan biri

¹⁷Khaled Hosseini. A Thousand Splendid Suns. New York. 2016.-P.36.

¹⁸Khaled Hosseini. A Thousand Splendid Suns. New York. 2016.-P.43.

hisoblanib, erkaklarning milliy liboslari hisoblanadi. Ushbu libos paxtaning matoga solib tikilishidan hosil bo'ladi. Ko'pincha erkaklar milliy marosimlarda ushbu milliy libosni kiyadilar.

“The first few days, Mariam hardly left her room. She was awakened every dawn for prayer by the distant cry of **azan**, after which she crawled back into bed. She was still in bed when she heard Rasheed in the bathroom, washing up, when he came into her room to check on her before he went to his shop”.¹⁹

Asardan olingan yuqoridagi parchada ham faqat islom diniga aloqador bo'lgan so'z qo'llangan. Bu so'z musulmon dining o'ziga xos madaniyatini yoritib bergan. Azan so'zi ham faqatgina musulmon olamida mavjud bo'lib, hech qaysi tilda tarjima qilinmaydi, o'z holicha qo'llanadi. Biz bilamizki, musulmon diyorida azan degan so'z mavjud bo'lib, har tongda musulmonlar tomonidan o'qiladigan muqaddas duo hisoblanib, ushbu duo musulmonlarning milliy urf-odatlarini namoyon qiladi.

“Where are you going, **hamshira**?”

She pushed until somehow she was in the clear and then she ran up the street. It wasn't until she'd reached the intersection that she realized she'd run the wrong way. She turned around and ran back in the other direction, head down, tripping once and scraping her knee badly, then up again and running, bolting past the women”.²⁰

Yuqorida keltirilgan parchada keltirilgan so'z ham o'ziga afg'on millatining madaniyatini namoyon qiladi. Ushbu so'zni ingliz tilida ekvivalenti bo'lishiga qaramay yozuvchi asarda to'g'ridan-to'g'ri qo'llaydi. Ammo hamshira so'zining o'rnida sister so'zini qo'llash ham mumkin edi. Shunday bo'lishiga qaramay, yozuvchi bu so'zni o'zini qo'llaydi va o'ziga xos madaniyatni namoyon qiladi. Biz bilamizki, hamshira insonlarga, atrofidagi yaqinlarga va boshqalarga g'amxorlik qiladigan, ularning yumushlariga yordam beradigan ayol tushuniladi.

¹⁹Khaled Hosseini. A Thousand Splendid Suns. New York. 2016.-P.67.

²⁰Khaled Hosseini. A Thousand Splendid Suns. New York. 2016.-P.78.

“As they shook hands and kissed on the cheek, Mariam stood a few feet away. Rasheed did not wave her over, did not introduce her. He asked her to wait outside an embroidery shop. "I know the owner," he said. "I'll just go in for a minute, say my **salaam**".²¹

Asardan keltirilgan parchada ham islom dinining urf-odatlari va madaniyatini yaqqol namoyon qiladigan soʻzdan foydalangan boʻlib, bu soʻzni qoʻllash asarda oʻzgacha jozibadorlik baxsh etgan. Salom soʻzi har bir millatda oʻziga xos tarzda aytiladi. Ushbu soʻzni ingliz tilida good morning yoki hello deb ham talqin qilinishi mumkin edi. Biroq yozuvchi ushbu soʻzni qoʻllagan holda islom dinining oʻziga xos madaniyatini namoyon qildi. Biz bilamizki, har bir millatda insonlarda turli xilda salomlashishadi. Musulmon ahli esa bir-birini koʻrganda assalom-u aleykum, yaʼni sizga sogʻliq-salomatlik tilayman deydi. Ikkinchi inson esa vaalaykum assalom sizga ham sogʻlik-salomatlik tilayman deya murojaat qiladi. Bundan koʻrinib turibdiki, bu ham musulmonlarning milliy urf-odatlaridan biri hisoblanib, oʻziga xos milliylikni ifodalaydi.

“It was Rasheed's idea to go to the **hamam**. Mariam had never been to a **bathhouse**, but he said there was nothing finer than stepping out and taking that first breath of cold air, to feel the heat rising from the skin. In the women's **hamam**, shapes moved about in the steam around Mariam, a glimpse of a hip here, the contour of a shoulder there”.²²

Biz bilamizki, ilk hamomlar musulmon diyorida, Yevropadan ham avval paydo boʻlgan. Yuqorida keltirilgan parchada hamom soʻzi qoʻllangan. Keyingi gapda esa bathhouse soʻzi qoʻllangan boʻlib, har ikkala tilda ham ushbu soʻzning maʼnolari yoritib berilgan va oʻziga xos madaniyatni namoyon etgan. Biz bilamizki, hamam insonlarning pok boʻlishida yordam beradiga joy hisoblanadi. Ushbu joyda har bir inson poklanadi. Biz bilamizki, musulmon olamida har bir inson pok boʻlishi, yaʼni har bir musulmon namoz oʻqishi lozim boʻlib, ushbu ishni

²¹Khaled Hosseini. A Thousand Splendid Suns. New York. 2016.-P.87.

²²Khaled Hosseini. A Thousand Splendid Suns. New York. 2016.-P.98.

faqatgina pok insonlar amalga oshirishi mumkin. Shuning uchun ham musulmonlar uchun hamam juda muqaddas joy hisoblanadi.

“A revolutionary council of the armed forces has been established, and our **watan** will now be known as the Democratic Republic of Afghanistan,” Abdul Qader said. “The era of aristocracy, nepotism, and inequality is over, fellow **hamwaians**. We have ended decades of tyranny. Power is now in the hands of the masses and freedom-loving people”.²³

Asardan olingan yuqorida keltirilgan parchada ham o'ziga xos madaniyatni tarannum qiluvchi so'zdan foydalanilgan. Ushbu gapda yozuvchi vatan so'zini qo'llagan. Biroq vatan so'zining o'rnida homeland yoki hometown so'zlarini qo'llashi ham mumkin edi. Yozuvchi ushbu so'zning o'zini qo'llashni lozim topgan va asarda beqiyos joziba baxsh etgan. Biz bilamizki, har bir insonning tug'ilib o'sgan makoni uning vatani hisoblanadi. Har bir inson uchun vatan muqaddas dargoh hisoblanadi. Musulmonlar uchun ham ushbu tushuncha juda ham muqaddas bo'lib, qadrlanadi. Shu nuqtai nazardan olib qaraydigan bo'lsak, bu so'zning qo'llanilishi ham milliylikning ifodasi hisoblanadi.

“Yes,” Tariq's mother said thoughtfully, lowering her spoon into the bowl
"How hard it must be, how terribly hard, for a mother to be away from her sons."

"You're staying for lunch?" Tariq said-

"You have to," said his mother. "I'm making **shorwa**"

"I don't want to be amozahem".²⁴

Asardan olingan parchada ham yozuvchi so'zlarni qo'llashda realyada o'ziga xos madaniyatni ifoda qilgan. Sho'rva so'zining ingliz tilida ekvivalenti mavjud bo'lishiga qaramay, sho'rva so'zini qo'llangan. Ushbu gapda soup deya qo'llaganda ham bo'lardi. Lekin shuni aytib o'tmog'imiz kerakki, yozuvchi sho'rva so'zni milliylikni namoyon qilishda, madaniyatni ko'rsatib berishda katta ahamiyatga ega ekanini va o'ziga xos badiiylikni ko'rsatib bergan. Ushbu parchada ham musulmonlarning milliy taomlaridan biri sho'rva qo'llangan bo'lib,

²³Khaled Hosseini. A Thousand Splendid Suns. New York. 2016.-P.165.

²⁴Khaled Hosseini. A Thousand Splendid Suns. New York. 2016.-P.154.

sabzavotlardan tayyorlanadigan mazzali milliy taomlardan biri hisoblanadi. Ushbu milliy taomning qo'llanilishi o'ziga xos bo'lgan milliy madaniyatni namoyon qilgan.

"But did you know, did you know that Rasheed..." Wajma raised a finger, made a show of nodding and chewing and making them wait for her to swallow. "Did you know that he used to drink **sharab** back then, that he was crying drunk that day? It's true. Crying drunk, is what I heard. And that was midmorning".²⁵

Biz bilamizki, aksariyat tilidagi realiya ifodalagan ma'no, shu millatga xos milliy, tarixiy koloritni tarjima qilinayotgan tilda to'laligicha ifodalashning murakkabligiga duch kelamiz. Shu nuqtai nazardan olib qaraydigan bo'lsak, yuqorida keltirilgan parchada keltirilgan sharob so'zi o'ziga xos milliylikni ta'minlagan. Ushbu so'zning o'rnida wine so'zini qo'llash ham mumkin edi. Biroq bu so'zni o'zini qo'llash natijasida o'ziga xos madaniyat ko'rsatib berilgan. Biz bilamizki, sharob uzum mevasining achitilganidan tayyorlanadigan achchiq ichimlik hisobladi. Biz bilamizki, ushbu ichimlik insonlarni sarxush qiladi. Sharob ham musulmonlarning milliy ichimligi hisoblanib, o'ziga xos milliylikni namoyon qilgan.

"That night, Mariam was lying in bed when the bickering started again. It was a hot, dry summer night, typical of the month of **Saratan** in Kabul. Mariam had opened her window, then shut it when no breeze came through to temper the heat, only mosquitoes".²⁶

Yuqorida keltirilgan parchada ham o'ziga xos milliy madaniyatni ifodalaydigan so'z qo'llanilgan. Biz ko'pincha saraton so'zini issiq, jarimaga nisbat berishda qo'llaniladi. Bu so'zning aynan ekvivalentini ingliz tilida topish biroz qiyinchilik tug'dirishi mumkin.

²⁵Khaled Hosseini. A Thousand Splendid Suns. New York. 2016.-P.194.

²⁶Khaled Hosseini. A Thousand Splendid Suns. New York. 2016.-P.188.

“He waved his gun over his head. "Let's see them try to break into my house. I'll crush their balls! I'll blow their heads off! Do you know how lucky you two are to have a man who's not afraid of **Shaitan** himself?”²⁷

Asardan keltirilgan yuqoridagi parchada ham ingliz tilida ekvivalenti mavjud bo'lishiga qaramay, shaitan so'zining o'zi to'g'ridan-to'g'ri qo'llangan. Ingliz tilidan devil yoki deuce kabi so'zlarni ham qo'llashi mumkin edi. Yozuvchi ushbu so'zni qo'llash natijasida milliylikni yaqqol namoyon qilgan. Biz yuqorida ta'kidlaganimizdek, shayton so'zi yovuz farishtani ifodalash uchun qo'llaniladi.

“You want to come with my family," the young man said "I know it's **zahmat** for you. But you look like a decent brother, and I-" "Don't worry, **hamshira** I understand. It's no trouble. Let me go and buy your tickets."

"Thank you, brother. This is **sawab**, a good deed. God will remember”²⁸

Yuqorida keltirilgan parchada ham milliylikni, madaniyatni namoyon qiluvchi so'zlar qo'llangan. Ushbu parchada zahmat, hamshira, savob kabi so'zlari qo'llangan bo'lib, ingliz tilida hardship, nurse, good deed kabi so'zlar bilan bir xil ma'noni ifodalaydi. Bu esa o'ziga xos realiyaga asoslangan madaniyatni yoritib berishda yordam bergan. Biz bilamizki, musulmonlar uchun ezgu ishlarni amalga oshirish, birovga yordam berish juda katta ahamiyatga ega hisoblanib, bu savob deb ataladi. Savob ishlarni bajarish har bir musulmon uchun farz hisoblanadi. Bundan ko'rinib turibdiki, bu so'zning qo'llanilishi ham o'ziga xos milliy madaniyatni namoyon qilgan.

“The doorman led them outside to a balcony. From his pocket, he produced a small black cordless phone and a scrap of paper with a number scribbled on it. He told Rasheed it was his supervisor's satellite phone.

"I got you five minutes," he said. "No more."

"**Tashakor**," Rasheed said. "I won't forget this”.

Yuqorida keltirilgan parchada ham milliy urf-odat va madaniyatni namoyon qiluvchi so'zdan mohirlik bilan foydalangan. Tashakkur so'zi ingliz tilida thank

²⁷Khaled Hosseini. A Thousand Splendid Suns. New York. 2016.-P.176.

²⁸Khaled Hosseini. A Thousand Splendid Suns. New York. 2016.-P.198.

you so'ziga teng bo'lib, aynan shu so'zning o'zi qo'llanishi o'ziga xos realiyani yuzaga keltirgan. Biz bilamizki, biror ezgu ishni amalga oshirgandan keyin minnatdorchilik bildirish uchun rahmat, tashakkur so'zlaridan foydalanamiz. Ayniqsa bu musulmonlar uchun juda katta ahamiyatga egadir. Bu ham o'ziga xos milliy madaniyat hisoblanadi.

“He was wearing **apakol** on his head, hiking boots, and a black wool sweater tucked into the waist of khaki pants. He was half smiling, nodding slowly”.²⁹

Yuqorida keltirib o'tilgan parchada afg'on xalqining milliy kiyimi keltirilgan bo'lib, apakol so'zi ham o'ziga xos milliylikni ta'minlagan. Afg'onlarda har bir erkak kishi kiyib yuradigan milliy bosh kiyim ham mavjud bo'lib, bu apakol deyiladi. Bu asosan oq yoki qora matodan tikiladi. Bu ham afg'on xalqining milliy libosi hisoblanib, o'ziga xos milliy madaniyatni namoyon qilgan.

On his days off, Tariq takes Laila and the children to the Mall, along which are shops that sell trinkets and next to which is an Anglican church built in the mid-nineteenth century. Tariq buys them **spicy chapli kebabs** from street vendors.

Asardan olingan yuqorida keltirib o'tilgan parchada afg'on xalqining milliy taomlaridan biri spicy chapli kebabi keltirilgan bo'lib, afg'on xalqining o'zining milliyligini namoyon qilgan. Ushbu milliy taom ziravorlar solinib, sabzavotlardan tayyorlanadigan taom bo'lib, afg'on xalqining milliy taomi hisoblanadi. Ushbu milliy taomning qo'llanilishi ham o'ziga xos milliy madaniyatni namoyon qilgan.

He described to her the green wheat fields of Herat, the orchards, the vines pregnant with plump grapes, the city's crowded, vaulted **bazaars**³⁰.

“Bazaar” so'zi ingliz tilida qisman “market” so'ziga mos kelishiga qaramasda, ushbu gapda market so'zi emas bazaar so'zi ishlatilgan. Chunki yozuvchi o'z mamlakatining madaniyatini yoritish maqsadida bu so'zdan foydalangan. Bazaar deganimizda ko'z oldimizga O'rta Osiyo xalqlarining shovqinli, usti ochiq, keng maydonli, turli xildagi oldi – sotdi jarayoni bilan

²⁹Khaled Hosseini. A Thousand Splendid Suns. New York. 2016.-P.210.

³⁰ Khaled Hosseini. A Thousand Splendid Suns. New York. 2016.-P.4.

shug'ullaniladigan joy keladi. Market deganda yevropa standartlariga mos, to'rt tomoni ham devor bilan o'ralgan market nazarga tutilgan.

Nana looked so mad that Mariam feared **the jinn** would enter her mother's body again. But the jinn didn't come, not that time. She said that Jalil hadn't bothered to summon a doctor, or even a midwife, even though he knew that the **jinn** might enter her body and cause her to have one of her fits in the act of delivering³¹.

Ushbu gaplarda jinn va ajinn so'zlari ma'nodosh bo'lib kelgan. Jinn va ajinn so'zlarining salbiy ijobiy ma'nolari bor. Lekin bu yerda ikkala so'z ham bir xil ma'noda kelgan hisoblanib, uning tushiga kiradigan ilohiy mavjudod sifatida gavdalangan. Hattoki, Maryamning onasi Nana turmushga berishmoqchi bo'lganida uning chiga jin kirishi narijada kelgan sovchilar qaytib ketishi sabab jin va ajinn kabi realiyalardan foydalangan.

Xulosa o'rnida shuni alohida ta'kidlashimiz mumkinki, ushbu asarda milliy urf-odatlarini, milliy liboslarni, milliy cholg'u-asboblarini hamda madaniyatni namoyon qiluvchi realiyalardan mohirlik bilan foydalangan bo'lib, bu asardagi badiiy qudratni va obrazlilik qobiliyatini oshirishda xizmat qilgan.

³¹ Khaled Hosseini. A Thousand Splendid Suns. New York. 2016.-P.9

XULOSA

Adabiyot – qutlug‘ maskan. Bu muqaddas dargohga qadam bosgan har bir ijodkor ko‘ngil mayliga quloq tutadi, inson atalmish ko‘hna mavjudotning ruhiy olamini o‘rganishga, xulosalarini badiiy ifodalashga harakat qiladi.

Mazkur bitiruv malakaviy ishimiz amerikalik afg‘on yozuvchilaridan hisoblangan Xolid Husayniyning “Ming quyosh shu‘alasi” asarida milliy madaniyatga asoslangan realiya tahlili haqidadir.

“Ming quyosh shu‘alasi” asarida milliy madaniyatni yozuvchi realiyalardan mahorat bilan foydalangan va quydagi milliy xususiyatlarni tasvirlashda ulardan unumli foydalangan:

Birinchidan, Milliy liboslarni ifodalashda quydagi realiyalardan mohirlik bilan foydalangan. Asarda chopon, burqa, hijab, apakol kabi milliy liboslardan realiyalar sifatida foydalangan. Bu so‘zlar o‘quvchi afg‘on ayol va erkak liboslarini ko‘z o‘ngida keltirishga yordam beribgina qolmay afg‘on milliy liboslari bilan tanishishga imkon bergan. Milliy liboslar qasim qadimdan milliy madaniyatimizning ko‘rinishi sifatida talqin qilinib kelmoqda. Birgina hijab milliy kiyimi asarlar davomida madaniyatimizni tarqib kelib kelgan libos hisoblanib, afg‘on millatida haligacha, ya‘ni tolibonlar davrida o‘z o‘rnini yo‘qotmagan libos hamda bosqinchilar va asosan ekraklarning ayollarning yuziga ko‘zlari tushmaslik maqsadi o‘rab oladigan libos hisoblangan. Sovetlar hukumronligi davrida esa hisob kiyish bekor qilib ayollarning erkin kiyinib yuzlari ochib yurilishiga ruhsat berilgan. Asarni o‘qigan kitobxon ko‘z o‘ngida milliylik va o‘sha millatning madaniyati gavdalanadi.

Ikkinchidan, Milliy taomlarni ifodalashda realiyalardan foydalangan. Asarda milliy taomlardan: kabob, shalqam, sharab, spicy chapli kebab kabi milliy taomlardan realiya sifatida foydalangan. Bunda afg‘on milliy taomlarini turli xil ko‘katlar, noyob o‘simlik turlaridan, shifobaxsh o‘simliklardan tayyorlanadigan milliy taomlar nomlarini mohironalik bilan realiya sifatida ifodalangan. Ushbu asarni o‘qigan inson afg‘on millatiga tushib qolganday bo‘lib, bu taomlarning

ko'rinishi va mazzasini bilishni maqsad qilib afg'on davlatiga borib afg'on oshxonalariga kirib ushbu afg'on milliy taomlaridan ta'tib ko'rishni niyat qiladi.

Uchinchidan, Urf-odat va marosimlarni quydagicha realiyalardan foydalanib ifodalagan. Asarda keltirilgan nikoh va salaam kabi realiyalarni qo'llanilgan. Bunda boshqa millatlarida bo'lmagan nikoh marosimini tasvirlangan. Shuningdek salaam so'zidan ham ham salomlashishda ham xayrlashishni ko'rsatishni maqsad qilgan holda yozuvchi realiyalardan mahorat bilan foydalangan. Har bir faslda o'tadigan urf -odat va marosimlar katta tarbiyaviy ahamiyatga ega bo'lgan. Nikoh marosimi an'anaviy tarzda millatning madaniyatini targ'ib etib kelmoqda.

To'rinchidan, Muallif asarda realiya sifatida diniy amallarni va dinga bog'liq so'zlarni ishlatgan hisoblanadi. Asarda afg'on xalqi islom diniga mansub bo'lganligi sabab diniy amallarni ifodalovchi realiyalarni uchratish mumkin. Masalan, tasbeh so'zi musulmon dunyosida namoz o'qiyotgan xudoning nomini zikr etib sanaladigan munchoq sifatida qo'llanilgan. Muqaddas dinimiz ta'limoti biz mo'min-musulmonlarga sog'lom e'tiqodni, ibodatlarini ado etishni va o'ziga xos asarda tarjima qilinmaydigan so'zlar: Allah, Akbar so'zlari orqali o'z madaniy an'alarini ko'z oldida namoyon qiladi. Bu, avvalo, milliy o'zilikni anglash jarayoniga taalluqlidir. Bunda tashqari sawab so'zi ham asarda realiya ko'rinishida kelgan hisoblanib, savob ishlarni bajarish har bir musulmon uchun farzligini anglash mumkin.

Beshinchidan, Milliy cholg'u asboblarni ifodalashda: dohol, drum, shahnai kabi realiyalar qo'llanilgan hisoblanib, har bir kitobxon nazarida ushbu cholg'u asboblari ko'rinishini taminlash va madaniyatini namoyon qilishda bu so'zlardan realiya sifatida foydalangan. Milliylikni ifodalash maqsadida milliy cholg'u asboblardan realiya sifatida foydalanilgan. Masalan, shahnai cholg'u asbobi nayniy milliy cholg'u asbobi ekanligi shuningdek, ya'ni shohning nayi, shoh nayiga qiyos qilinyapti. Bunda an'anaviy xalq bayramlari, sayil va to'y marosimlarini karnay -surnay sadolari-yu doyira-nog'oralarsiz tasavvur etib bo'lmaydi. Zero bu

cholg'u asboblari eng avvalo milliy madaniyatni, shodiyona kunlari darakchisi sifatida xalq ma'naviy hayotidan o'rin olgan.

Bundan tashqari afg'on millatiga madaniyatiga xos realiyalar ham ishlatilgan. Bunga misol qilib tashakor, vatan, azan kabi realialarni ham keltirish mumkin. Bunda afg'on madaniyatiga xos minnatdorchilikni ko'rsatib kelmoqda. Bundan tashqari vatan so'zini ham realiya sifatida ko'rishimiz mumkin. Vatan so'zi ham tarjima qilinmasdan ishlatilgan ya'ni o'quvchi ko' o'ngida namoyon bo'lishi ko'zlangan hisoblanadi.

Xulosa o'rnida shuni ta'kidlab o'tmoqchimizki, Xolid Husayniyning ingliz adabiyotida o'rni beqiyos bo'lib, u tomonidan yaratilgan mashhur asarlar kitobxonlar qalbidan chuqur joy egallagan. Uning yaratgan asarlari orasida, ayniqsa "Ming quyosh shu'lasi" asari g'oyat yuksak o'ringa ega hisoblanadi. Ushbu asarda obrazlar talqini juda yaxshi yoritib berilgan bo'lib, alohida ajralib turadi. Shuningdek, asardagi milliy madaniyat va realiya tasviri ham bir-biri bilan uyg'unlikda ifodalanishida yozuvhining mahoratiga tan bermaslikning iloji yo'q.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Mirziyoyev Sh.M. Adabiyot, san'at va madaniyat yashasa, millat va xalq, butun insoniyat bezavol yashaydi. Toshkent. 2018.
2. Anonymous. "An Interview with Khaled Hosseini." Bookbrowse.com. Web
3. Boboyev T. Adabiyotshunoslik asoslari. Toshkent. 2010.13b.
4. Boynazarov F. Jahon adabiyoti. Toshkent. 2008.23b.
5. Jumayeva S. Adabiyotshunoslik asoslari. Navoiy. 2008.12b.
6. Шахова К. А., Баканов А. Т. Заметки о переводе слов реалии. Теория и практика перевода, 1972. с.93
7. Хачатурян Н. Реалия и переводимость. Мастерство перевода, 1972, с.42
8. Izzat Sulton. Adabiyot nazariyasi. Toshkent. O'qituvchi. 1980.
9. Hosseini K. "A Thousand Splendid Suns" Q&A. Khaled Hosseini, n.d. Web. 3 Feb. 2016.6-66p.
10. An Interview with Khaled Hosseini Book Browse.2007.
11. Normatova Shoir. Jahon adabiyoti. Toshkent. 2008.
12. Quronov Dilmurod. Adabiyotshunoslikka kirish. Toshkent. 2004.
13. Ulug'ov A. Adabiyotshunoslikka kirish. T., Universitet, 2000.
14. Umirov H. Adabiyot nazariyasi. Toshkent. Sharq nashriyoti. 2002.
15. Shukurova N. Adabiyotshunoslikka kirish. T., O'qituvchi, 1979.
- 16.
17. Raxmatullaev SH. O'zbek tilining izoxli frazeologik lug'ati. O'qituvchi nashriti, 1978.
- 18.
- 19.**
1. Anonymous. "An Interview with Khaled Hosseini." Bookbrowse.com. Web
2. www. adabiyot. uz
3. www. Proquest.research. uz
4. www. kutubxona. uz
5. www. literature. uz
6. www. ziyonet. uz